

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»**

(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 181 «Харчові технології», 242 «Туризм», 241 «Готельно-ресторанна справа», 073 «Менеджмент»)

Факультет менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін

ПЕТИНОВА О. Б.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»**

*(для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальностей 181 «Харчові технології», 242 «Туризм»,
241 «Готельно-ресторанна справа», 073 «Менеджмент»)*

Факультет менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму

Одеса, 2025 р.

УДК: 1:378.147

ББК: 87.3я73

*Затверджено вченою радою Міжнародного гуманітарного університету
(протокол №5 від 20 січня 2025 року)*

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Зоя АТАМАНЮК

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та політології Національного університету «Одеська політехніка»

Наталія РИБКА

Методичні рекомендації до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» (для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 181 «Харчові технології», 242 «Туризм», 241 «Готельно-ресторанна справа», 073 «Менеджмент» факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму) / Укладач – д. філос. н., професор Петінова О. Б. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2025. 71 с.

У методичних рекомендаціях викладено сучасний підхід до організації та проведення практичних занять, а також самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Рекомендації охоплюють основні філософські теми, адаптовані до специфіки професійної діяльності здобувачів, та містять методичні інструменти для активізації навчального процесу. Особливу увагу приділено розробці завдань для самостійного опрацювання, розвитку критичного мислення, а також формуванню навичок аналізу філософських проблем у контексті професійної підготовки. Методичні рекомендації стануть у пригоді викладачам та студентам як практичний інструмент для оптимізації навчального процесу й забезпечення ефективного засвоєння дисципліни «Філософія».

ПЛАН

Вступ.....	5
Структура навчальної дисципліни.....	7
Програма навчальної дисципліни.....	8
Перелік питань для усного опрацювання на практичні заняття.....	11
Завдання для самостійної роботи.....	13
Перелік основних понять до тем та контрольні запитання до самоперевірки.....	16
Науково-дослідна робота студентів та її форми.....	31
Виконання індивідуально-наукового дослідницького завдання (ІНДЗ) з філософії.....	34
Методичні рекомендації до написання наукового есе.....	35
Методичні рекомендації до підготовки реферату.....	41
Методичні рекомендації до написання наукової статті.....	45
Рекомендації щодо змісту та оформлення мультимедійних презентацій.....	48
Вимоги до підготовки студентом усної аналітичної доповіді на практичне заняття.....	55
Тематика індивідуально-наукового дослідницького завдання (ІНДЗ) для здобувачів освіти	56
Методичні вказівки для розробки командного проєкту здобувачів освіти спеціальності 242 «Туризм» «Екскурсія філософськими місцями України».....	61
Список літератури.....	62
ДОДАТКИ	
Додаток 1.	
Приклад оформлення титульної сторінки реферату.....	64

Додаток 2.

Приклад оформлення титульної сторінки наукового есе..... 65

Додаток 3.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел з урахуванням національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»..... 66

ВСТУП

Філософія є однією з фундаментальних дисциплін у системі вищої освіти, що сприяє формуванню світоглядних, методологічних і критично-аналітичних компетенцій майбутніх фахівців. Вивчення філософії допомагає здобувачам освіти зрозуміти сутність людського буття, основи соціальних і культурних процесів, а також виробити вміння аналізувати складні проблеми, шукати альтернативні рішення та аргументовано доводити власну позицію.

У контексті підготовки фахівців спеціальностей 181 «Харчові технології», 242 «Туризм», 241 «Готельно-ресторанна справа» та 073 «Менеджмент» філософія виконує ключову роль у формуванні цілісного уявлення про світ, людину та суспільство, що безпосередньо впливає на їхню професійну діяльність. Так, для студентів спеціальності «Харчові технології» філософське осмислення питань культури харчування, етики гастрономії, глобальних проблем продовольчої безпеки дозволяє виробити відповідальне ставлення до виробництва і споживання їжі. Майбутні фахівці сфери туризму та готельно-ресторанної справи завдяки філософським знанням можуть краще усвідомлювати значення культурної спадщини, традицій гостинності та соціокультурного обміну. У свою чергу, менеджери отримують необхідні навички стратегічного мислення, етичного управління та ефективної комунікації в сучасному глобалізованому світі.

В умовах сучасних трансформаційних процесів, пов'язаних із технологічним прогресом, глобалізацією та викликами цифрової епохи, вивчення філософії набуває особливої актуальності. Філософська освіта сприяє формуванню в здобувачів освіти критичного мислення, здатності до рефлексії, розуміння суспільних та морально-етичних аспектів професійної діяльності. Це

дозволяє майбутнім фахівцям не лише адаптуватися до змін у своїй галузі, а й брати активну участь у її розвитку, впроваджувати інновації та працювати на благо суспільства.

Методичні рекомендації, представлені у цьому посібнику, покликані сприяти ефективному засвоєнню навчальної дисципліни «Філософія», поглибленню теоретичних знань і набуттю практичних навичок. Структура посібника включає програму навчальної дисципліни, перелік основних понять і контрольних запитань, завдання для самостійної роботи, науково-дослідні форми роботи студентів, а також методичні вказівки щодо підготовки рефератів, наукових статей, аналітичних доповідей та мультимедійних презентацій.

Особливу увагу приділено індивідуально-науковому дослідницькому завданню (ІНДЗ), що дозволяє студентам поглиблено опрацьовувати актуальні філософські проблеми у контексті своєї спеціальності. Також представлено методичні рекомендації для командного проєкту «Екскурсія філософськими місцями України», який розробляється здобувачами освіти спеціальності «Туризм» і сприяє усвідомленню ролі філософської спадщини в історико-культурному просторі країни.

Сподіваємося, що запропоновані методичні матеріали стануть корисними для студентів у процесі вивчення філософії, допоможуть їм сформувати системне уявлення про світ та виробити необхідні навички для успішної професійної діяльності.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1												
Генеza філософської думки у контексті цивілізаційних процесів												
Тема 1. Предметне поле і функціональне призначення філософії.	12	2	2			8	12					11
Тема 2. Філософія Стародавнього світу	12	2	2			8	12					11
Тема 3. Філософія епохи Середньовіччя та Відродження	12	2	2			8	12	2	2			11
Тема 4. Філософія Нового часу та основні напрямки сучасної світової філософії	12	2	2			8	12					11
Разом за змістовим модулем 1	48	8	8			32	48	2	2			44
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2												
Теоретична і практична філософія												
Тема 5. Поліфонія сучасного філософського пізнання	20	4	4			12	20		2			18
Тема 6. Філософія науки та філософські основи наукових досліджень. Дослідницька етика та академічна доброчесність в НДР здобувача вищої освіти.	22	2	4			16	22	2	2			18
Разом за змістовим модулем 2	42	6	8			28	42	2	4			36
Усього годин	90	14	16			60	90	4	6			80

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Гене́за філософської думки у контексті цивілізаційних процесів

Тема 1. Предметне поле і функціональне призначення філософії.

Філософія і світогляд. Світогляд як спосіб духовно-практичного освоєння світу. Структура філософії і структура світогляду. Спільність і відмінність філософії і світогляду. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, філософський, науковий. Філософія як теоретична основа світогляду. Предмет філософії. Особливості філософського знання. Філософія і наука. Філософія і релігія. Коло філософських роздумів: людина і світ; мислення і буття; духовне і матеріальне. Діалектика і метафізика. Предметно-дійова сутність філософії. Духовно-творча природа філософії. Основні функції філософії. Філософія в системі духовної культури. Загальнолюдське і національне у філософії. Становлення філософського знання. Міфологічні засади філософії. Взаємозв'язки філософії з іншими науками.

Тема 2. Філософія Стародавнього світу.

Релігійні основи філософії. Філософія Стародавнього Єгипту та Вавилону. Особливості давньоіндійської і давньокитайської філософії. Конфуціанство, даосизм, моїзм, легізм. Веди. Характеристика ортодоксальних та неортодоксальних шкіл Стародавньої Індії. Антична філософія. Основні риси античної філософії. Мілетська школа. Ефеська школа. Геракліт. Елейська школа. Становлення античної діалектики. Матеріалізм Демокріта. Софісти. Класична антична філософія. Сократ. Платон. Арістотель. Філософія епохи еллінізму: епікуреїзм, скептицизм, неоплатонізм. Філософія стародавнього Риму.

Тема 3. Філософія епохи Середньовіччя та Відродження.

Філософія Середньовіччя. Основні риси філософії Середньовіччя. Апологетика, патристика. Схоластика. Номіналізм і реалізм. Основні ідеї філософії Ф. Аквінського. Нові тенденції у схоластичній філософії Середньовіччя: Роджер Бекон і Дунс Скот.

Філософія епохи Відродження. Основні риси філософії епохи Відродження. Західноєвропейський Ренесанс. Натурфілософія епохи Відродження. Гуманістичний характер епохи Відродження. Пантеїзм. Соціально-філософська думка Відродження. Т. Мор та Т. Кампанелла.

Тема 4. Філософія Нового часу та основні напрямки сучасної світової філософії.

Філософія Нового часу. Основні риси філософії Нового часу. Наукова революція та її особливості. Проблема методу наукового пізнання. Ф. Бекон та метод індукції. Послідовники Ф. Бекона. Р. Декарт – родоначальник філософського раціоналізму. Філософія емпіризму Джона Локка. Проблеми буття людини і суспільства у філософії Просвітництва. Німецька класична філософія. Основні філософські ідеї І. Канта. Філософська система і діалектика Г. Гегеля. Основна суперечність гегелівського філософського вчення. Матеріалізм і гуманізм філософії Л. Фейєрбаха. Марксистська філософія як радикальне оновлення світової філософії.

Основні напрямки сучасної світової філософії. Предмет, основні поняття та принципи екзистенціальної філософії (С. Кьєрк'єгор, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Г. Марсель, М. Хайдеггер, К. Ясперс). Неотомістська філософія (Ж. Марітен, Е. Жільсон, Ю. Бохенський, Г. Веттер). Неопозитивізм, його сутність та принципи. Постпозитивізм та аналітична філософія (М. Шлік, Р. Карнап, Г. Рейхенбах, Б. Рассел, К. Поппер, Т. Кун, П. Фейєрабенд, Ю. Хабермас). Структуралізм. Герменевтика. Ж. Дерріда. Г. Гадамер, М. Фуко. Ж. Ліотар. Основні риси сучасної світової філософії. Українська філософія. Українська філософія XIX – початку XX століття. Філософія України. Основні риси української філософії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Теоретична і практична філософія

Тема 5. Поліфонія сучасного філософського пізнання.

Сутність онтології. Філософський зміст поняття „світ”. Буття та його форми. Реальність об’єктивна і суб’єктивна. Поняття матерії. Види матерії. Історичний розвиток філософського поняття матерії. Рух як спосіб існування матерії. Основні форми руху матерії. Простір і час як форми існування матерії. Єдність матерії, руху, простору і часу. Безкінечність простору і часу. Соціальний простір і час. Принципи діалектики. Основні поняття діалектики як загальної теорії розвитку (рух, розвиток, зв’язок, взаємодія, відношення). Закони діалектики. Категорії діалектики. Свобода, творчість, відповідальність як ознаки людського існування. Взаємовідношення душі і тіла людини як філософська проблема. Особистість як соціально-культурна форма індивідуального існування людини. Життя і смерть в духовному досвіді людства. Буття людини в суспільстві. Проблема свідомості з точки зору науки і філософії. Свідомість і психіка. Теорія пізнання (гносеологія) в системі філософського знання. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання. Поняття та функції практики.

Поняття суспільства. Предмет соціальної філософії. Розвиток суспільства як природно-історичний процес. Специфіка соціального пізнання. Соціальна філософія в системі суспільних наук. Філософія здоров’я та комунікації. Економічне життя суспільства. Праця і виробництво в життєдіяльності людей.

Феномен техніки. Значення техніки в розвитку людини і суспільства. Прогрес техніки і культури. Сутність і соціальні наслідки науково-технічної революції (НТР). Поняття соціальної структури суспільства. Етнос, раса, нація. Поняття менталітету. Особливості формування української нації та її менталітету. Політика як соціальне явище. Поняття політичної системи суспільства. Держава - основний інститут політичної системи суспільства. Духовне життя суспільства, його сутність та структура. Глобальні проблеми сучасності. Філософія економіки та бізнесу. Філософія історії. Культура і цивілізація. Духовна та матеріальна культура.

Аксіологія. Цінності в системі культури. Структура та ієрархія цінностей. Цінності як ядро духовного світу особистості. Життя людини як вища цінність. Цінності як регулятор поведінки людини. Основні типи цінностей та ціннісних орієнтацій. Базові цінності людського буття: життя, свобода, краса, істина, добро, справедливість, творчість, здоров'я, гуманізм. Поняття духовної досконалості. Ціннісні орієнтації людини на зламі тисячоліть. Філософія мистецтва. Глобальні проблеми сучасності.

Тема 6. Філософія науки та філософські основи наукових досліджень. Дослідницька етика та академічна доброчесність в НДР здобувача вищої освіти.

Філософія науки: сутність і основні концепції. Поняття науки, її природа та роль у пізнанні світу. Основні етапи розвитку науки та наукового мислення. Парадигми та їх зміна в історії науки (Кун, Поппер). Основи раціональності в науковому дослідженні. Мета, завдання та методи наукового пізнання. Методи та методологія науки. Основні методи наукового пізнання. Методологія і логіка наукового пізнання. Історичний та логічний методи наукового пізнання. Ідея, проблема, концепція, гіпотеза, теорія як форми наукового пізнання. Пізнання і творчість. Роль філософських концепцій у формуванні наукових теорій. Проблеми об'єктивності, істини та їх досягнення в науці. Наукова революція як філософське і культурне явище. Наука в контексті суспільного розвитку. Поняття дослідницької етики. Основні принципи етичної поведінки дослідника. Етичні дилеми в науковій діяльності: плагіат, фальсифікація, маніпуляція даними, конфлікт інтересів. Відповідальність науковця перед суспільством і природою. Суть і значення академічної доброчесності для сучасної науки та освіти. Інструменти забезпечення доброчесності: посилення, цитування, дотримання авторського права. Порушення академічної доброчесності та їх наслідки. Роль методології та організації досліджень у забезпеченні якості наукових результатів. Вимоги до оформлення наукових текстів: статей та тез. Вплив науки на суспільство. Проблеми глобальної етики в умовах науково-технічного прогресу. Формування цінностей та ідеалів у сучасній науковій спільноті.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ УСНОГО ОПРАЦЮВАННЯ НА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

№ теми	Назва теми
1.	<p>Тема 1. Предметне поле і функціональне призначення філософії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Світогляд як спосіб духовно-практичного освоєння світу. 2. Структура філософії і структура світогляду. 3. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, філософський, науковий. 4. Предмет філософії. Особливості філософського знання. 5. Основні функції філософії. Філософія в системі духовної культури.
2.	<p>Тема 2. Філософія Стародавнього світу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософія Єгипту та Вавилону. 2. Особливості давньоіндійської та давньокитайської філософії. 3. Антична філософія. 4. Філософія епохи еллінізму: епікуреїзм, скептицизм, неоплатонізм.
3.	<p>Тема 3. Філософія епохи Середньовіччя та Відродження</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософія Середньовіччя. Основні риси філософії Середньовіччя. 2. Апологетика. Патристика. Схоластика. 3. Номіналізм і реалізм. 4. Філософія епохи Відродження. 5. Натурфілософія епохи Відродження.
4.	<p>Тема 4. Філософія Нового часу та основні напрямки сучасної світової філософії</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософія Нового часу. Проблема методу наукового пізнання. 2. Еміризм та раціоналізм. 3. Проблеми буття людини і суспільства у філософії просвітництва. 4. Німецька класична філософія. 5. Марксистська філософія як радикальне оновлення світової філософії. 6. Основні напрямки сучасної світової філософії. 7. Українська філософія XIX – початку XX століття.
5.	<p>Тема 5. Поліфонія сучасного філософського пізнання</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Онтологія. Поняття матерії. Види матерії. Основні форми руху матерії. 2. Принципи та закони діалектики. 3. Взаємовідношення душі і тіла людини як філософська проблема. 4. Особистість як соціально-культурна форма індивідуального існування людини. Буття людини в суспільстві. 5. Поняття суспільства. Поняття соціальної структури суспільства. 6. Економічне життя суспільства. 7. Феномен техніки. Значення техніки в розвитку людини і суспільства. 8. Етнос, нація і раса. Особливості формування української нації та її менталітету. 9. Політика як соціальне явище. Держава - основний інститут політичної системи суспільства. 10. Глобальні проблеми сучасності. 11. Філософія економіки та бізнесу.

	<p>12. Проблема свідомості з точки зору науки і філософії.</p> <p>13. Теорія пізнання (гносеологія) в системі філософського знання.</p> <p>14. Проблема сенсу історії. Культура і цивілізація.</p> <p>15. Аксиологія. Основні типи цінностей та ціннісних орієнтацій.</p>
6.	<p>Тема 6. Філософія науки та філософські основи наукових досліджень. Дослідницька етика та академічна доброчесність в НДР здобувача вищої освіти.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Філософія науки: сутність і основні концепції. 2. Поняття науки, її природа та роль у пізнанні світу. 3. Методи та методологія науки. Основні методи наукового пізнання. 4. Пізнання і творчість. 5. Основні принципи етичної поведінки дослідника. 6. Суть і значення академічної доброчесності для сучасної науки та освіти. 7. Роль методології та організації досліджень у забезпеченні якості наукових результатів. 8. Проблеми глобальної етики в умовах науково-технічного прогресу. Формування цінностей та ідеалів у сучасній науковій спільноті.
Разом	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

До самостійної роботи студентів щодо вивчення дисципліни «Філософія» включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді аналітичних доповідей, есе, рефератів, усних повідомлень, тощо.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

№ з/п	Назва теми
1	<p>Тема 1. Предметне поле і функціональне призначення філософії. <i>Конспект в зошиті:</i> Міф, міфологія, види міфів, міфологічний світогляд. Теорії походження світу. Взаємозв'язок філософії з іншими науками (обрати 2 на вибір). Підібрати додатково 3-4 визначення філософії з різних інформаційних джерел. Функції та структура філософії. <i>Аналітична доповідь:</i> Підібрати міфи різних народів світу про створення світу і походження суспільних порядків та порівняти між собою (усно)</p>
2	<p>Тема 2. Філософія Стародавнього світу <i>Усно:</i> Філософія стародавнього Єгипту та Вавилону Легізм та моїзм. Давні китайські книги «Дао де цзин», «Лунь юй», «І цзин» Еллінізм та римська Античність. <i>Практичне завдання:</i> Ортодоксальні та неортодоксальні школи Стародавньої Індії Боги Індуїзму</p>
3	<p>Тема 3. Філософія епохи Середньовіччя та Відродження <i>Усно:</i> Дискусія про універсалії: реалізм та номіналізм Докази існування Бога (за Ф. Аквінським) <i>Практичне завдання:</i> скласти порівняльну таблицю апологетика/схоластика/патристика / (період, представники, основні ідеї) <i>Робота в парах. Наукова доповідь з презентацією (тема на вибір)</i> 1. Загальна характеристика та основні риси епохи Відродження. 2. Натурфілософія та пантеїзм М. Кузанського 3. Гуманізм</p>

	<p>4. Протестантизм</p> <p>5. Соціально-філософська думка епохи Відродження. Т. Мор і Т. Кампанелла «Утопія» та «Місто Сонця»</p> <p>6. «Державець» Н. Макіавеллі.</p>
4	<p>Тема 4. Філософія Нового часу та основні напрямки сучасної світової філософії</p> <p><i>Усно:</i> Філософія Просвітництва. Німецька класична філософія.</p> <p><i>Реферат на тему за вибором здобувача:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція нової науки Ф. Бекона. 2. Принцип універсального сумніву Р. Декарта і сучасна наука. 3. Матеріалістична фізіологія і проблема людини у філософській системі Р. Декарта. 4. Антропологія та філософія духу Б. Спінози. 5. Соціологічні та етичні погляди Б. Спінози. 6. Сутність деїзму Т. Гоббса й Дж. Локка. 7. Синтез аристотелізму й філософії Декарта у творчості Г. Лейбніца 8. Предмет, основні поняття та принципи екзистенціальної філософії (С.Кьєрк'єгор, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Г.Марсель, М.Хайдеггер, К.Ясперс). 9. Неотомістська філософія (Ж.Марітен, Е.Жільсон, Ю.Бохенський, Г.Веттер, К.Войтила). 10. Неопозитивізм, його сутність та принципи. Постпозитивізм та аналітична філософія.(М.Шлік, Р.Карнап, Г.Рейхенбах, А.Айер, Б.Рассел, К.Поппер, Т.Кун, П.Фейєрабенд, Ю. Хабермас). 11.Структуралізм. Герменевтика (Ж.Дерріда. Г.Гадамер. М.Фуко. Ж.Ліотар) 12. Основні риси сучасної світової філософії.
5	<p>Тема 5. Поліфонія сучасного філософського пізнання</p> <p><i>Проблемні питання (усно):</i> Які, на Вашу думку, перспективи цивілізаційного розвитку України? Які глобальні екологічні проблеми людства та шляхи їх вирішення?</p> <p><i>Розв'язання ситуаційних завдань, кейсів</i> На основі перегляду відеороликів виокремити глобальні проблеми сучасності та запропонувати власне бачення шляхів їх вирішення The man. URL: https://www.youtube.com/watch?v=WfGMYdalCIU In The Fall. URL: https://www.youtube.com/watch?v=A-rEb0KuopI Are You Lost In The World Like Me. URL: https://youtu.be/4yBrW0zG8y8</p> <p><i>Обговорення статей та аргументація власної точки зору з проблеми взаємозв'язку філософії та харчування:</i> Джерело: Їжа в культурному просторі: збірник матеріалів / за ред. О. О. Юрчук, Г. І. Гримашевич, О. В. Чаплінської. Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2020. 72 с. <i>Наукова доповідь (тема за вибором здобувача освіти):</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Проблема цінностей в історії філософії. 2. Ціннісна свідомість: зміст, тенденції розвитку. 4. Ціннісні орієнтації в структурі діяльності.

	<p>5. Єдність і протистояння матеріальних і духовних цінностей. 6. Філософія мистецтва як розділ сучасного філософського пізнання. 7. Філософські проблеми управлінської діяльності. 8. Сучасні проблеми біоетики. 9. Філософські проблеми здорового способу життя. 11. Сучасні контексти гносеології та епістемології. 12. Соціальна філософія та перспективи розвитку суспільства. 13. Свобода як благо і випробування для людини, її позитивний та негативний виміри (І. Берлін). 14. Принципи громадянського суспільства та практика його становлення. 15. Специфіка конструювання історичної дійсності та відповідальність за цей процес (К. Ясперс). 16. Економічна сфера суспільства та філософія сталого розвитку.</p> <p><i>Есе/творча робота</i> на тему «Моє життя та мої цінності» / «Я і філософія в моєму житті»</p>
6	<p>Тема 6. Філософія науки та філософські основи наукових досліджень. Дослідницька етика та академічна доброчесність в НДР здобувача вищої освіти Питання для усного обговорення:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття істини в науці: об'єктивність, суб'єктивність та відносність 2. Значення академічної доброчесності в сучасній освіті та науці 3. Філософські проблеми моральної відповідальності науковців перед суспільством <p><i>Практичні завдання:</i> Підібрати список фахових журналів зі своєї спеціальності та 033 «Філософія» і порівняти між собою 2 сайти журналів (періодичність виходу журналу, мета та місія, вимоги до статей, дотримання вимог академічної доброчесності, тощо). Опрацювати тему «Методи наукового пізнання», зробити короткий конспект в зошит. Джерело: Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання : навчальний посібник. Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. URL: https://studfile.net/preview/2265648/ (с.69-83).</p> <p><i>Усне повідомлення (на одну тему за вибором здобувача освіти)</i> Поняття науки та причини виникнення. Наукові знання на Сході. Становлення науки в Античній Греції Розвиток науки в епоху Середньовіччя та Відродження. Наукова революція та Новий час. Період класичної науки – основні досягнення у розвитку механіки, математики, фізики, хімії, біології, медицини, гуманітарних наук. Діяльність Ньютона, Бекона, Лейбніца, Коперніка, Галілея. Нова наукова революція: роботи Планка, Бора, Ейнштейна. Наукова картина світу з сучасної точки зору науки.</p> <p>*** Виконання ІНДЗ</p>
	<p>Ознайомлення з першоджерелами** (читацький щоденник) – в межах годин на самостійну роботу до тем</p>
Разом	

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ДО ТЕМ ТА КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО САМОПЕРЕВІРКИ

Тема 1. ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ Й ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ

Основні поняття:

Світогляд — система поглядів на світ мир і на місце людини в ньому, на відношення людини до світу і до самої себе.

Міфологія — сказання про життя в слові, саме життя в її соціальному становленні.

Релігія — певний історичний тип світогляду й відповідне поведження, обумовлене вірою в існування й творчість Бога.

Філософія (дослівно) — любов до мудрості; навчання про граничні підстави буття світу; форма суспільної й індивідуальної свідомості, орієнтована на досягнення світу й самоосагнення людини.

Матеріалізм — один із двох головних філософських напрямків, що вирішує основне питання філософії на користь первинності матерії, природи, буття, фізичного, об'єктивного й розглядає свідомість, мислення як властивість матерії на протигагу ідеалізму, що приймає за вихідне дух, ідею, свідомість, мислення, психічне, суб'єктивне.

Ідеалізм — загальне позначення філософських вчень, які стверджують, що свідомість, мислення, психічне, духовне — первинні, а матерія, природа, фізичне — вторинні, похідні, залежні, обумовлені. Ідеалізм, таким чином, протистоїть матеріалізму у вирішенні основного питання філософії — про співвідношення буття й мислення, духовного й матеріального як у сфері існування, так й у сфері пізнання.

Рефлексія — форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення своїх власних дій та їхніх законів; діяльність самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини.

Агностицизм — напрямок у філософії, що вважає неможливим об'єктивне пізнання навколишньої дійсності за допомогою власного досвіду.

Догматизм — спосіб мислення, що оперує догмами (які вважаються незмінними вічними положеннями, не піддаються критиці, такими як аксіоми в математиці й постулати у фізиці) і спирається на них.

Релятивізм — методологічний принцип, який складається з метафізичної абсолютизації відносності й умовності змісту пізнання.

Скептицизм — філософський напрямок, що висуває сумнів як принцип мислення, особливо сумнів у надійності істини.

Контрольні запитання до самоперевірки:

1. Визначте сутність міфу та специфіку міфологічного світогляду.
2. Особливості релігії як світогляду.
3. Походження, проблематика та особливості філософії як світогляду.
4. Філософія і мораль.
5. Філософія і наука.
6. Роль та місце філософії в житті сучасного суспільства.
7. Філософія та її місце в сучасній культурі
8. Соціально-культурне призначення філософії.

Тема 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Основні поняття:

Атман — духовна сутність індивіда, субстанція людини.

Ахімса — відмова від нанесення шкоди всьому живому; етичний принцип давньоіндійської філософії.

Брахман — священна сила, втілене буття світу.

Буддизм — вчення про те, що все у світі «минуше, не має самості (субстанції), а тому повне скорботи й страждань».

Веди — збірники священних текстів, що містять елементи філософії.

Дао — закон. Зберігаючи свою таємницю, дао визначає закони неба, а закони неба визначають закони землі, закони землі — закони життя людини.

Дхарма — одне із центральних понять філософії буддизму, що означає вічний моральний закон, якому повинні слідувати люди.

Інь і ян — поняття давньокитайської філософії, що виражають ідею дуалізму світу. Чоловічий початок «ян» символізує активну, світлу сторону життя, а жіночий початок «інь» — пасивну, темну частину життя.

Карма — етичний принцип давньоіндійської філософії, суть якого полягає в тому, що набрана в процесі життя людини сума гарних або поганих учинків визначає форму її наступного народження.

Космологія — вчення про світ і його виникнення.

Конфуціанство — етичне вчення про регламент життя, золоту середину й людинолюбство.

Логос — розумне слово, думка, світовий Розум, Бог.

Мокша — поняття давньоіндійської філософії, що означає звільнення душі від пут тілесності.

Нірвана — поняття філософії буддизму, що означає стан крайнього блаженства в результаті відмови від усього земного.

Протофілософія — філософія в становленні.

Пуруша — поняття давньоіндійської філософії, що означає вищий духовний початок.

Сансара — поняття давньоіндійської філософії, що характеризує «коло» переродження.

Упанішади — збірники текстів з елементами філософії, складені відлюдниками-аскетами.

Буття — філософське поняття, що дозволяє сказати, що світ є й існує незалежно від волі й свідомості людини.

Гармонія — це стан оптимального взаємозв'язку й взаємодії структурно-організованих елементів конкретної системи.

Діалектика — мистецтво задавати питання для вирішення проблемної ситуації, що розглядається.

Душа — активний початок, що зв'язує матерію й ідею як на рівні людини, так і на рівні світу.

Ідея — прообраз буття світу, його першореальність.

Космос — упорядкована єдність світу.

Порядок — це спосіб існування організованих структур, що перебувають у динамічно-рівноважному стані, але здатний викликати наступний хаос по мірі нагромадження деструктивних процесів.

Космоцентризм — вчення про розвиток світу як рух від хаосу до порядку, з яким погоджується вся реальність світу, включаючи людину.

Матерія — потенційна можливість буття світу.

Розум — здатність людського духу освоювати світ, організовувати й здійснювати доцільну діяльність.

Субстанція — щось незмінне. Те, що існує завдяки самому собі. Першопричина.

Сутність — це єдність активної форми (ідеї) і пасивної матерії. Це субстанція реального буття.

Форма — можливе буття світу.

Хаос — невизначений, позбавлений структурної організованості стан світу; аморфна першооснова з потенціалом бути.

Контрольні запитання до самоперевірки:

1. Які принципи класифікації систем індійської і китайської філософії?
2. У чому полягає специфіка світогляду Упанішад?
3. Які ідеї філософської доктрини буддизму сприяли її перетворенню на релігійний світогляд?
4. У чому полягає сутність конфуціанства і даосизму?
5. Цивілізація і культура Древньої Греції – основа виникнення філософії.
6. Філософські школи досократиків.
7. Геракліт Ефеський: біля витоків діалектики.
8. Атомістичні ідеї в античній філософії: від Левкіппа до Лукреція.
9. Евдемонізм Демокрита.
10. Життя і філософські погляди Сократа.
11. Філософія Платона як система об'єктивного ідеалізму.
12. Платонівське вчення про суспільство і державу.
13. Вчення Арістотеля про людину і суспільство.
14. Етичне вчення Епікура.
15. Стоїки та їх етична концепція.

ТЕМА 3. ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

Основні поняття:

Апофатична теологія — богословська концепція про принципову непізнаваність Бога.

Догмат — положення, яке не можна критикувати й обов'язкове для всіх віруючих.

Катафатична теологія — богословська концепція, що допускає можливість пізнання Бога за результатами його творчості.

Номіналізм — вчення, відповідно до якого загальні поняття є всього лише іменами для позначення одиничних явищ світу.

Реалізм — вчення, яке затверджує, що загальні поняття існують реально. Більше того, вони є першореальність.

Теологія — вчення про сутність Бога.

Теоцентризм — вчення, відповідно до якого Бог є центр світобудови, його деміург (творець).

Антропоцентризм — філософське вчення, відповідно до якого людина є центром і вищою метою світобудови.

Гілозоїзм — філософський погляд, що розглядає всю матерію (природу) у стані одухотворення.

Гуманізм — вчення, що визнає самоцінність людини у світі, її право на вільний розвиток і прояв своїх здібностей.

Пантеїзм — вчення, згідно якого Всесвіт (природа) і Бог тотожні.

Свобода — стан безперешкодного розвитку людини з розумінням міри відповідальності за свої вчинки.

Контрольні запитання до самоперевірки:

1. Співставте ціннісно-світоглядні орієнтації людини епохи Античності та Середньовіччя.
2. Охарактеризувати сутність суперечки номіналістів та реалістів.
3. Дати пояснення, як і чому змінився статус філософії в епоху Середньовіччя у порівнянні з Античністю.
4. Проаналізуйте, які основні світоглядні ідеї формуються в епоху Середньовіччя.
5. Прокоментувати основні погляди Августина Блаженного.
6. Дайте характеристику раціональних доказів буття Бога, що їх навів Фома Аквінський.
7. Проаналізуйте, чим відрізняється уява про людину в епоху Відродження від традиційних уявлень Середньовіччя.
8. Проаналізувати, які античні погляди на людину відроджує ренесансний гуманізм.

9. Проаналізуйте, які нові моральні орієнтири висунуті італійськими гуманістами у порівнянні з середньовічною філософією.
10. Визначте особливості італійського гуманізму XIV–XV ст.
11. З'ясуйте специфіку натурфілософських поглядів епохи Відродження

Тема 4. ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ

Основні поняття:

Агностицизм — вчення про принципову непізнаваність світу.

Гносеологія — вчення про пізнання буття у світі.

Дедуція — виведення часткового із загального, рух думки від загального до часткового, від загального положення до особливого.

Деїзм — спроба компромісу між філософією і релігією. Суть якого полягає в тому, що філософія (наука) приймає ідею Бога як першопричину світу, однак розглядає розвиток світу виключаючи участь Бога у світовому розвитку.

Дуалізм — вчення про два різні, незвідні один до іншого, але взаємообумовлюючі принципи. У Декарта — це вчення про дві субстанції: Бог і світ, дух і матерія, душа і тіло.

Індукція — наведення, нарощування знання в напрямку від частини до цілого, від одиничного до загального, закономірного.

Матерія — об'єктивна реальність, що розвивається в часі й просторі, що не залежить від свідомості людей (визначення в межах філософії Нового часу).

Модус — другорядна властивість буття, що проявляється лише в певних станах. Тоді як атрибут є основною, невід'ємною властивістю субстанції буття.

Монада — проста субстанція, елемент структурно-організованого буття.

Раціоналізм — філософський напрямок, абсолютизуючий можливості розуму й ігноруючий можливості чуттєвого пізнання світу.

Сенсуалізм — вчення, що розглядає почуття людини як єдине джерело знання.

Світ сприймається як сукупність відчуттів, причиною яких є внутрішні або зовнішні подразнення.

Субстанція — щось незмінне; те, що існує завдяки самому собі й у самому собі; те, що виступає достатньою підставою реальності світу.

Емпіризм — філософський напрямок, орієнтований на одержання знання тільки з чуттєвого досвіду й ігноруючий можливості теоретичного (раціонального) пізнання.

Світова Воля (А. Шопенгауер) — могутній творчий принцип, що породжує всі явища і процеси. Світова Воля представляє собою «річ в собі».

Воля до влади (Ф. Ніцше) — це не просто стремління до владарювання сильного над слабим, але і стремління зробити слабого сильним.

Надлюдина — образ, уведений філософом Ф. Ніцше для позначення особливого типу людей, які за своєю могутністю повинні перевершити сучасну людину настільки, наскільки остання перевершила мавпу. Надлюдина, будучи сенсом історії людського виду, повинна уособлювати осереддя вітальних афектів життя. Надлюдина — це радикальний егоцентрик, що благословляє життя в найбільш екстремальних його проявах, а також Творець, могутня воля якого спрямовує вектор історичного розвитку. До прототипів Надлюдини, що виявляли собою «неперевершених віртуозів життя», Ф. Ніцше відносив О. Македонського, Ю. Цезаря, Ч. Борджіа, Наполеона.

Філософія життя — пояснення життя із самого життя.

Екзистенціалізм — філософія існування людини.

Марксизм — філософія, орієнтована на створення «людського суспільства й суспільної людини».

Неотомізм — теологічна доктрина католицизму із претензією примирення форматів віри й вимог розуму.

Неофрейдизм — філософія оздоровлення суспільства засобами психоаналізу.

Персоналізм — філософія пріоритету особистості та її ціннісних орієнтирів.

Позитивізм — філософія із претензією на статус науки.

Постмодернізм — загальна назва концепцій, що претендують на пояснення сутності й цінностей постсучасної культури.

Прагматизм — філософія успіху, тотожності істини й користі.

Римський клуб — громадська організація, що досліджує наслідки науково-технічної революції й глобальні проблеми сучасності.

Сцієнтизм — претензія на пріоритет науки в житті суспільства.

Феноменологія — наука про свідомість, що споглядає сутності світу; напрям філософських досліджень структури досвіду і свідомості.

Філософська антропологія — філософія пошуку онтологічних засад життєдіяльності людини.

Контрольні запитання до самоперевірки:

1. Проаналізуйте соціокультурні та духовні процеси в Європі Нового часу, що обумовили особливості розвитку філософії.
2. Охарактеризуйте чинники, що визначили провідну роль гносеологічної проблематики в філософії Нового часу.
3. Співставте основні ідеї емпіризму і раціоналізму.
4. Порівняйте основні методологічні ідеї Ф. Бекона і Р. Декарта та їх роль в розробці ідейних засад новоевропейської науки.
5. Проаналізувати, як раціоналістична позиція Б. Спінози відобразилась в його етичному вченні.
6. Прокоментуйте тлумачення поняття «свобода» у філософії екзистенціалізму.
7. Охарактеризуйте структуру внутрішнього світу особистості за З. Фрейдом.
8. Основна мета, досягнення і невдачі неопозитивістської стадії філософії.
9. Які основні досягнення сучасного неотомізму.
10. Охарактеризуйте соціально-економічні, природничо-наукові і теоретичні передумови виникнення філософії марксизму.
11. Визначте, які філософські ідеї Г. Гегеля та Л. Фейєрбаха вплинули на формування марксистської філософії.
12. Визначте основні категорії, що виражають сутність матеріалістичного розуміння історії.
13. Охарактеризувати відмінність діалектичного методу Г. Гегеля та К. Маркса.
14. Проаналізувати, в чому, за К. Марсом, полягає сутність відчуження людини і які шляхи його подолання.

Тема 5. ПОЛІФОНІЯ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ

Основні поняття:

Буття світу — чиста можливість, що має абсолютні характеристики руху, простору й часу і зберігає свою невизначеність.

Буття в світі — філософська категорія для позначення реальності, що існує в конкретному русі, і що перебуває в конкретному просторі й часі.

Час — форма здійснення буття, що характеризується тривалістю існування буття й послідовністю зміни його станів.

Рух — усяка зміна; у вузькому значенні — зміна положення тіла в просторі й у часі; у філософському значенні — спосіб існування буття.

Дух — філософське поняття для позначення формотворного початку. У філософії ідеалізму дух розглядається як першооснова, у філософії матеріалізму — синонім свідомості.

Закон — необхідний, суттєвий, стійкий, повторюваний зв'язок явищ буття у світі.

Закономірність — форма вираження Закону відносно розуміння й пояснення буття у світі.

Матерія — поняття, протилежне духу. У філософії античності — це субстрат, пасивний початок. У філософії Нового часу — різновид субстанції. У філософії марксизму — «...філософська категорія для позначення об'єктивної реальності, що дана людині у відчуттях, що... відображається нашими відчуттями, існуючи незалежно від них».

Причинність (каузальність) — певна форма зв'язку між окремими становищами структурно організованого буття у світі.

Простір — форма прояву буття, що характеризується довжиною, структурністю, взаємозв'язком і взаємодією елементів конкретної системи.

Субстанція — сутність; щось незмінне; те, що існує завдяки самому собі й у самому собі; те, що виступає підґрунтям реального буття у світі.

Детермінізм — вчення про первісну визначеність всіх явищ і процесів у світі з боку Бога (теологічний детермінізм); з боку людини (антропологічний детермінізм); з боку космосу (космологічний детермінізм). Центральною ідеєю детермінізму є положення про такий зв'язок явищ, коли одне явище з необхідністю породжує інше.

Індетермінізм — вчення про те, що у світі існують явища, для яких відсутня причина (онтологічний індетермінізм) або вона є, але її не можна визначити (методологічний індетермінізм).

Зміна — будь-яке набуття об'єктом нових ознак і властивостей або ж втрата тих, що є в наявності.

Якість — така визначеність об'єкта буття, завдяки якій він є саме цією, а не іншою реальністю.

Когерентність (лат. бути зв'язаним) — вчення про взаємозв'язок явищ буття у світі. Основна ідея когерентності полягає у ствердженні онтологічної укоріненості взаємозв'язку явищ буття у світі.

Кількість — характеристика однорідності об'єкта, співвідношення загального й одиничного в явищах світу при відносній байдужності до їхньої якості.

Причина (лат. causa) — те, без чого не було б наслідку. Це закономірний зв'язок між окремими станами структурно організованого буття у світі.

Розвиток — певний тип зміни, коли об'єкт буття знаходить нову якісну визначеність.

Революція — тип розвитку, при якому між якісними станами об'єкта існує різкий перехід. Тому революційний тип розвитку іноді називають стрибкоподібним.

Телеологія — вчення про доцільність не тільки поведіння людини, але й розвитку природних явищ, історичних подій.

Еволюція — тип розвитку, що характеризується плавністю, поступовістю в зміні станів, відсутністю різких якісних стрибків.

Душа — внутрішній світ людини, стан її сутнісних сил.

Знання — адекватне відображення буття у світі у формі уявлень, понять, суджень, гіпотез, теорій

Ідеальне — буття у світі, відображене в психіці або свідомості. Це суб'єктивний образ об'єктивного світу

Ідеологія — система діяльності по освоєнню світу в інтересах пануючих сил даного суспільства

Інформація — повідомлення про характер взаємодіючих об'єктів буття у світі.

Норма — зразок поведіння, матриця регламенту взаємозв'язку і взаємодії в системі «природа-суспільство-людина»

Суспільна свідомість — цілісне утворення, яке має внутрішню структуру та включає рівні теоретичної й повсякденної свідомості, ідеології та суспільної психології, а також форми політичної, правової, естетичної, моральної, релігійної, наукової і філософської свідомості

Свідомість — вища форма психічної активності людини як соціальної істоти; відображення реальності у формі образу й проектування (творчість) на цій основі нової реальності

Сутнісна сила людини — сукупність інтелекту, почуттів людини та її волі.

Творчість — свідомо діяльність людини, що проектує й створює щось якісно нове відповідно до потреб людини й з урахуванням об'єктивних законів розвитку світу

Ціннісний орієнтир — регулюючий мотив діяльності людини, що забезпечує певну спрямованість людини на світ свого буття.

Держава — інститут регламенту суспільного життя, для якого є характерним організоване й легітимне застосування влади з метою впорядкування суспільних відносин.

Громадянське суспільство — інститут соціального життя, зусилля якого спрямовані на забезпечення умов і розвитку людської життєдіяльності як на рівні індивіда, так і на рівні великих або малих соціальних груп.

Індустріальне суспільство — стадія суспільного розвитку, для якої характерний високий рівень промислового виробництва, орієнтований на масовий випуск товарів споживання тривалого користування.

Інформаційне суспільство — стадія в розвитку людства, коли фізична праця, як основа індустріального суспільства, поступається місцем інформації й знанням.

Суспільство — структурно організований рівень буття у світі, що має свій специфічний спосіб існування, свою форму прояву й свою форму здійснення. Це історично сформована спільна життєдіяльність людей.

Адекватний — відповідність образу об'єкту.

Ап'юрі — знання, що передують досвіду, але застосоване до досвіду.

Віра (у гносеології) — позиція, що визнає судження, істинність яких не доведена, але здається очевидною.

Можливість і дійсність — філософські категорії, що характеризують два щаблі становлення й розвитку об'єкта, де дійсність представлена реальністю буття, а можливість приховує у собі цю реальність.

Гносеологія — вчення про пізнання явищ, процесів буття у світі.

Знання — результат процесу пізнання, що відбиває дійсність у формі факту, уявлення, поняття, судження, гіпотези, концепції, теорії.

Одиничне (окреме) — філософська категорія, що виражає відносну відособленість об'єкта дослідження на основі його унікальної якісної й кількісної визначеності.

Интерес — форма вираження потреби.

Категорії — гранично загальні поняття, що відображають найбільш істотні закономірні зв'язки й відносини буття у світі; форма й організуючий принцип мислення.

Логічне — відбиття дійсності в абстрактній, але теоретично послідовній формі.

Метод — шлях дослідження з орієнтиром на істину.

Медитація — особлива форма духовної зосередженості й ізоляції людини від зовнішнього світу.

Необхідність і випадковість — філософські категорії, що виражають різні рівні зв'язків досліджуваного об'єкта. Необхідність обумовлена внутрішньою причиною, а випадковість — зовнішньою причиною.

Загальне (всезагальне) — філософська категорія, що виражає закономірний взаємозв'язок одиничного в складі цілого.

Окультне пізнання — претензія на пізнання «аномальних» сил космосу, людини.

Паранормальне пізнання — претензія на можливість одержання інформації про явища, які зараз є не поясненими за допомогою можливостей науки.

Парадигма — сукупність принципів, що забезпечують постановку й вирішення проблемних ситуацій в сучасний момент.

Поняття — образ реальності, що її заміщає.

Потреби людини — внутрішній збудник активності людини, умова її життєдіяльності.

Принцип — основне положення, що забезпечує успішне вирішення поставленого завдання.

Причина і наслідок — філософські категорії, що позначають характер обумовленості досліджуваного об'єкта. Під причиною розуміється явище, дія якого викликає наслідок.

Система — філософська категорія, що виражає особливу єдність структурно організованих елементів, взаємодіючих на основі їхнього взаємозв'язку.

Сутність і явище — філософські категорії, що характеризують визначеність буття у світі й можливість його пізнання. Сутність — внутрішній зміст досліджуваного об'єкта, його субстанція. Явище — вираження об'єкта через зовнішні форми його здійснення.

Елементи і структура — філософські категорії, що відображають єдність досліджуваного об'єкта, де елементи — це ті складові, які забезпечують ціле, вступаючи один з одним у певні відносини, а структура — це певний спосіб зв'язку елементів у єдину систему.

Епістемологія — теорія наукового знання, на відміну від гносеології як загальної теорії пізнання.

Суспільне виробництво — це органічна єдність структурно-організованих сфер життєдіяльності людей, які забезпечують становлення й розвиток людини та її відношення до світу в системі «природа-суспільство-людина».

Контрольні запитання до самоперевірки:

1. Проаналізуйте зміст категорії «буття».
2. Розкрийте еволюцію філософських поглядів на матерію.
3. Визначте основні форми існування матеріального світу.
4. Проаналізуйте особливості основних форм буття.
5. Дайте характеристику основних принципів процесу розвитку.
2. Проаналізуйте, як співвідносяться поняття «рух» та «розвиток».
3. Розкрийте зміст принципів діалектики.
4. Охарактеризуйте зміст основних законів діалектичного розвитку буття.
5. Охарактеризуйте категорії, що розкривають зміст закону переходу кількісних змін в якісні.
6. Охарактеризуйте категорії, що розкривають зміст закону єдності і боротьби протилежностей.
7. Охарактеризуйте категорії, що розкривають зміст закону заперечення заперечення.
8. Визначте, які сторони процесу розвитку розкриває кожний із законів діалектики.
9. Охарактеризуйте зв'язок між поняттями: «свідомість», «дух», «душа».
10. Проаналізуйте різні підходи до розуміння проблеми свідомості.
11. Дайте характеристику основних структурних елементів свідомості.

12. Викладіть Ваше розуміння проблеми ідеального.
13. Охарактеризуйте зв'язок свідомості з мовою.
14. Проаналізуйте суспільно-історичну зумовленість людської свідомості.
15. Дайте характеристику суспільної свідомості, її форм та рівнів.
16. Проаналізуйте, в чому полягає відмінність між індивідуальною і суспільною свідомістю.
17. Проаналізуйте основні форми суспільного життя.
18. Дайте характеристику співвідношення суб'єктивних і об'єктивних факторів суспільного життя.
19. Проаналізуйте специфіку дії суспільних законів.
20. Дайте характеристику матеріалістичного розуміння суспільного життя (за К. Марксом).
21. Дайте характеристику основних форм суспільної свідомості, розкрийте механізми їх взаємовпливу та взаємообумовленості.
22. Співставте поняття «свобода людини» та «економічна свобода».

Тема 6. ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ДОСЛІДНИЦЬКА ЕТИКА ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В НДР ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основні поняття:

Філософія науки — це галузь філософії, яка займається аналізом та осмисленням природи науки, її методів, цілей та ролі в пізнанні світу.

Наука — це сукупність систематизованих знань, що здобуваються через дослідження і пізнання реальності, а також методи, якими це пізнання здійснюється.

Парадигма — це загальний підхід або модель наукової діяльності, що домінує в певний історичний період.

Раціональність — здатність до логічного мислення, що ґрунтується на правилах розуму та аргументації, без емоційних чи суб'єктивних впливів.

Методологія науки — система принципів, методів та засобів, якими керуються науковці в процесі дослідження.

Етика наукових досліджень — сукупність моральних норм і принципів, які регулюють поведінку науковців у процесі наукової діяльності.

Академічна доброчесність — принципи чесності, відповідальності та поваги до прав інших у науковій сфері, зокрема у питаннях плагіату, фальсифікації даних тощо.

Плагіат — це використання чужих ідей, результатів чи текстів без належного посилання на авторів.

Фальсифікація — навмисне спотворення або змінення результатів наукового дослідження для досягнення певного результату.

Конфлікт інтересів — ситуація, коли особисті чи фінансові інтереси дослідника можуть вплинути на результати або сприйняття його наукової роботи.

Контрольні запитання до самоперевірки:

1. Що таке філософія науки і яка її роль у розумінні наукового пізнання?
2. Які основні етапи розвитку науки можна виділити в історії людства?
3. Як зміна парадигм впливає на розвиток науки? Поясніть на прикладі наукових вчень Т. Куна і К. Поппера.
4. Як раціональність в науковому дослідженні допомагає досягати об'єктивності в пізнанні?
5. Чим відрізняються методи наукового пізнання від загальних методів дослідження в інших сферах знань?
6. Як етика наукових досліджень впливає на формування наукової репутації дослідника?
7. Які етичні проблеми можуть виникнути під час проведення наукових досліджень і як їх уникати?
8. Як академічна доброчесність допомагає забезпечити якість наукових результатів?
9. Чому важливо правильно оформлювати наукові роботи та дотримуватись вимог до цитування?
10. Як наука взаємодіє з суспільством і які етичні питання виникають у процесі цієї взаємодії?
11. Цей перелік основних понять та запитань допоможе зорієнтуватися в темі та краще розуміти її ключові аспекти.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ТА ЇЇ ФОРМИ

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) є невід'ємною складовою наукової діяльності ЗВО і першим етапом у підготовці наукових кадрів. Вона є важливим засобом підвищення якості підготовки фахівців з вищою освітою, сприяє розширенню загального та професійного світогляду. Науково-дослідна робота студентів є основою для формування нового покоління дослідників, які здатні ефективно вирішувати сучасні наукові та практичні виклики.

Науково-дослідна діяльність студентів є невід'ємною частиною освітнього процесу, регламентованою чинними нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про вищу освіту» (2014 р., з урахуванням змін і доповнень) та Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2016 р., зі змінами). Відповідно до законодавства, одним із ключових завдань закладів вищої освіти (ЗВО) є здійснення наукової діяльності через проведення досліджень, забезпечення умов для творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовку висококваліфікованих наукових кадрів та впровадження результатів досліджень у навчальний процес (стаття 26 Закону України «Про вищу освіту») [Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.>].

Мета НДРС:

1. *Формування наукового світогляду.* Розвиток здатності аналізувати явища та процеси з точки зору науки.
2. *Розвиток дослідницьких компетенцій.* Вироблення навичок проведення наукових досліджень, формулювання проблем і обґрунтування їх рішень.
3. *Стимулювання творчого потенціалу.* Забезпечення умов для самореалізації студентів через дослідницьку діяльність.
4. *Практична підготовка.* Поглиблення знань у межах спеціальності та їх застосування на практиці.

Основними завданнями науково-дослідної роботи студентів в університеті є:

- залучення студентів до науково-пошукової діяльності на різних етапах навчання у ЗВО;
- мотивування науково-дослідної роботи студентів, ознайомлення їх з науковими методами пізнання, забезпечення творчого засвоєння навчального матеріалу;
- пропаганда серед студентів різних форм наукової творчості відповідно до принципу єдності науки і практики, формування інтересу до науково-педагогічних досліджень як основи опанування новими знаннями;
- формування творчого ставлення до педагогічної професії шляхом залучення студентів до дослідницької діяльності;
- озброєння студентів різноманітними методами і прийомами самостійного розв'язання науково-педагогічних завдань;

- залучення обдарованих студентів до цілеспрямованої науково-дослідної роботи в різних наукових колективах і школах університету, освоєння нових педагогічних технологій дослідження;
- виховання патріотичного ставлення молоді до досягнень вітчизняних наукових шкіл та наукових шкіл університету на основі спадкоємності між поколіннями;
- співпраця з іншими закладами вищої освіти та науковими установами, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду організації науково-дослідної роботи з упровадженням передових форм і методів наукового дослідження в роботу університету;
- організаційно-методична робота щодо підвищення ефективності функціонування студентських наукових гуртків та проблемних груп, що діють в університеті;
- організація й проведення різних заходів з науково-дослідної роботи студентів (наукових семінарів і конференцій, конкурсів студентських наукових робіт, олімпіад з різних дисциплін і спеціальностей, оглядів-конкурсів, презентацій курсових, магістерських та навчально-дослідницьких робіт, дискусійних клубів, симпозіумів, шкіл молодих дослідників тощо).

Науково-дослідна робота студентів поділяється на три основні види залежно від змісту і характеру проведення:

- науково-дослідна робота студентів, яка передбачена навчальними планами і програмами та є обов'язковою; наприклад, при вивченні навчальної дисципліни – це виконання ІНДЗ (індивідуально-наукового дослідницького завдання);
- науково-дослідна робота студентів, що доповнює освітній процес (поза межами безпосередньої освітньої програми);
- дослідження студентів, які проводяться в позааудиторний час разом з науковцями університету.

Форми науково-дослідної роботи студентів

1. *Аудиторна науково-дослідна робота:* виконання лабораторних, практичних, семінарських завдань з елементами досліджень; участь у дослідницьких проєктах в межах навчального плану; написання курсових і дипломних робіт з науковою складовою.
2. *Позааудиторна науково-дослідна робота:* участь у наукових гуртках, проблемних групах, лабораторіях; написання статей, тез і участь у конференціях, семінарах; робота над науково-дослідними проєктами у співпраці з викладачами.
3. *Конкурсна та олімпіадна діяльність:* участь у студентських наукових конкурсах, олімпіадах, форумах; підготовка наукових проєктів для міжнародних і всеукраїнських конкурсів.
4. *Дослідницька практика:* здобуття практичних навичок у дослідницьких установах, наукових центрах або підприємствах; виконання реальних наукових завдань під керівництвом науковців.
5. *Індивідуальна науково-дослідна діяльність:* самостійна підготовка та проведення досліджень під науковим керівництвом; робота над авторськими проєктами, стартапами або винаходами.

Результати НДРС

- Публікація статей, тез доповідей, участь у наукових збірниках.
- Виступи на наукових конференціях, круглих столах.
- Розробка інноваційних продуктів, технологій, моделей.
- Отримання дослідницьких грантів, нагород на конкурсах.

Значення НДРС для студентів:

1. *Освітнє значення:* розширення теоретичних знань та набуття практичного досвіду.
2. *Розвиток компетенцій:* формування навичок критичного мислення, аналізу та синтезу інформації.
3. *Кар'єрний потенціал:* підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці.
4. *Особистісний розвиток:* стимулювання креативності, ініціативності та відповідальності.

ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-НАУКОВОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ЗАВДАННЯ (ІНДЗ) З ФІЛОСОФІЇ

Індивідуально-наукове дослідницьке завдання (ІНДЗ) студента – це форма навчальної та науково-дослідницької діяльності, спрямована на розвиток дослідницьких навичок, самостійної роботи з літературою та матеріалами, а також формування компетентностей у галузі знань.

Основні завдання:

- Проведення огляду літератури за обраною темою.
- Визначення актуальності проблеми дослідження.
- Формулювання мети, завдань і методів дослідження.
- Виконання основної частини дослідження.
- Складання висновків і рекомендацій.
- Підготовка презентації до захисту ІНДЗ. Захист роботи в аудиторії на практичному занятті (або за бажанням публічне представлення результатів на конференції/семінарі/круглому столі, тощо)

Етапи виконання:

- *Обрання теми дослідження.* Тематика має бути актуальною, відповідати інтересам студента і спеціалізації освітньої програми.
- *Підготовчий етап.* Складання плану роботи, визначення джерел інформації, постановка задач.
- *Основний етап.* Збір і аналіз даних, виконання основної частини роботи.
- *Оформлення результатів.*
- *Захист ІНДЗ.*

Оцінювання: викладач оцінює виконання ІНДЗ за такими критеріями, як: повнота та глибина розкриття теми; логічність та обґрунтованість висновків; якість оформлення роботи; оригінальність підходу та самостійність виконання; захист роботи. Виконане ІНДЗ може бути представлено у вигляді: реферату, есе, наукової статті. До захисту ІНДЗ готуються тези та мультимедійна презентація.

ІНДЗ включає в себе:

1. Письмову роботу у вигляді наукової статті (або реферату, або наукового есе) на обрану тему.
2. Тези.
3. Мультимедійну презентацію.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ НАУКОВОГО ЕСЕ

Інформація підготовлена на основі джерела: Шостак І.В. Методичні рекомендації до написання наукового есе здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійного програми «Початкова освіта з поглибленим вивченням англійської мови». Острог, 2021. 32 с.

Узгоджене поєднання освітньої, дослідницької та інноваційної діяльності є необхідною умовою для ефективного впровадження навчального процесу. Сучасні заклади вищої освіти активно залучають студентів до наукової роботи, одним із методів чого є впровадження завдань із дослідницьким компонентом у навчальні програми. Особливу роль у цьому аспекті відіграють наукові есе, які є оптимальним способом представлення результатів наукової діяльності. Вони сприяють формуванню креативної особистості, удосконаленню навичок майбутнього дослідника, здатного аргументувати свої думки, висловлювати їх, робити висновки, відстоювати власні позиції та переконувати.

Наукове есе формує дослідницьку культуру здобувача освіти, стимулює професійний і особистісний розвиток, підвищує його конкурентоспроможність на сучасному ринку праці, а також сприяє самореалізації. У процесі створення есе закладається основа для наукового світогляду та сприйняття, формується стиль наукового мислення. Жанр есе як окремих напрям літератури започаткував ще 1580 року М. Монтень у своїй праці «Досліди». Сам термін походить із французької мови, де слово «есе» означає пробу, спробу чи нарис.

Есе в сучасних навчальних посібниках визначають як твір-роздум із вільною композицією, який виражає індивідуальні враження й роздуми автора щодо окремого питання чи суспільно значущої теми, не претендуючи на повне пояснення чи вичерпну інтерпретацію проблеми. У ньому автор демонструє своє концептуальне бачення певного явища суспільного життя. Студенти під час написання есе використовують знання, отримані в процесі опанування дисциплін, що входять до освітньої програми. Основне завдання створення есе полягає у творчому й глибокому аналізі конкретного питання в межах проблемної галузі знань, оволодінні методами наукових досліджень і розвитку критичного мислення.

Робота над есе сприяє розвитку таких умінь:

- обґрунтування значущості вибраної проблеми;
- пошук, аналіз і добір релевантної наукової інформації, робота з фаховою та методичною літературою;
- аргументоване й логічне висловлювання думок, формування пропозицій і висновків;
- чітка структуризація тексту та забезпечення зв'язності між його частинами;
- редагування тексту, його літературна обробка й дотримання вимог оформлення.

Як жанр наукової літератури, есе надає авторові можливість суб'єктивного підходу, акцентуючи увагу на окремих аспектах обраної теми. Воно дозволяє порушувати дискусійні питання й висловлювати суперечливі ідеї. Проте переконливість викладу залежить від достатньої аргументації та використання доказів. Основним завданням есе є відображення індивідуального погляду студента на проблему, опрацьовану на основі зібраного матеріалу та самостійно обраної аргументаційної стратегії.

Есе викладач використовує як навчальний інструмент, що дає змогу оцінити творчу й продуктивну складову пізнавальної діяльності студента.

Автору есе слід проаналізувати наявну інформацію, здійснити її тлумачення, показати логіку своїх роздумів, зіставити факти, порівняти різні підходи й варіанти, сформулювати висновки та висловити особисту оцінку явища або процесу, що розглядається.

У процесі створення есе студенти виконують такі завдання:

- здійснюють самостійний теоретичний пошук чи узагальнюють практичний досвід у розв'язанні проблем, аналізують ситуації та явища;
- творчо мислять, формулюють суб'єктивні, проте обґрунтовані судження, висловлюють власне ставлення до проблем та способів їх вирішення;
- демонструють знання, орієнтуючись на вимоги освітньої програми, цілі та завдання дисципліни, додатково опрацьовують матеріали та формують власну позицію;
- розвивають конструктивну співпрацю між викладачем і студентом.

Ідеали науковості есе взаємопов'язані з критеріями, що визначають правила оцінки відповідності наукових знань усталеним стандартам. Ці критерії формують якісні характеристики, за якими знання визнається науковим. Хоча існує багато трактувань еталонів науковості, питання визначення критеріїв досі залишається предметом дискусій. *Основні критерії науковості включають предметність, точність, однозначність, визначеність, логічну обґрунтованість, системність і практичну значущість (здатність до практичного застосування).* Вони також слугують основою оцінки якості наукового есе.

Здобувач освіти, який регулярно створює якісні наукові есе, стає фахівцем, здатним до аналітичної роботи, вирішення складних завдань і прийняття самостійних рішень. Така людина має риси працьовитості, самокритичності, інтелігентності, допитливості та самоконтролю. Захист есе показує широту наукового світогляду студента, глибину його знань, уміння зацікавити й переконати. У процесі підготовки цікавість перетворюється на прагнення до знань, формується здатність сприймати конструктивну критику та виявляються творчі здібності, що необхідні для створення нових ідей і вирішення унікальних завдань.

Наукове есе є творчою роботою, але воно має певні регламентації. Виконання й оформлення есе регулюється вимогами державного стандарту, які охоплюють зміст, форму й технічне оформлення. Текст має відповідати сучасному рівню розвитку науки, тобто тема повинна бути розкрита за

допомогою наукових знань і методів, які дають змогу пояснювати явища, процеси або події у межах обраної проблемної сфери. Автор має використовувати реальні практичні приклади та об'єктивні факти, що забезпечує високий теоретичний рівень тексту.

Важливо не забувати про дослідницький характер есе. Для його написання потрібно опрацювати значну кількість джерел, проаналізувати й узагальнити різні точки зору, систематизувати дані й запропонувати власний підхід до проблеми. Доцільно також порівняти теоретичні концепції з практичними даними. Есе має завершуватися формулюванням висновків або, за потреби, рекомендацій.

Обов'язковою умовою створення есе є його оригінальність. Есе не може бути компіляцією, адже воно є самостійним дослідженням, що відображає індивідуальний погляд автора. Написання наукового есе — це складний і тривалий шлях до пізнання істини, який вимагає вільного володіння матеріалом із обраної теми, аргументованості думок і використання наукових методів.

Побудова есе вимагає мисленнєвих дій, коли з одного або кількох істинних суджень автор отримує нове судження, яке з певною ймовірністю впливає з вихідних тверджень. Есе є формою публічного вираження особистісної позиції, що відрізняє його від інших науково-дослідних робіт, таких як реферат або наукова стаття. Головною рисою есе є суб'єктивний характер позиції автора щодо обраної проблеми. У цій роботі можна менш суворо, ніж у наукових статтях, обґрунтовувати актуальність проблеми та аргументи. Одним із завдань есе може бути привернення уваги до проблеми, яка в сучасній науці ще не вважається актуальною. У таких випадках емоційність і суб'єктивність стають ефективними засобами.

Аналіз якості есе є важливим завданням. Щоб упевнитися у високій якості роботи, необхідно оцінити вихідний матеріал (прочитані джерела, власні міркування та досвід), організацію матеріалу (структурування, аргументи, докази) і глибину аргументації (зв'язок аргументів із поставленими проблемами). Якість есе безпосередньо залежить від стратегії його написання, тому ключове значення має правильна організація дослідження, яка зазвичай проходить у кілька етапів.

Процес створення есе складається з чотирьох основних етапів.

Перший етап — аналітико-констатувальний. На цьому етапі визначається проблемне поле дослідження, що дозволяє обрати тему есе. Вибір теми супроводжується постановкою проблеми, тобто визначенням предмета викладу. Для цього корисно відповісти на питання, що саме спонукало звернутися до цієї теми (виокремлення недоліків, проблем або певного досвіду). Потім аналізується стан дослідження проблеми у вітчизняній і зарубіжній науці, формується категорійний апарат дослідження та ключова ідея роботи. Тематика есе зазвичай відповідає змісту навчальної дисципліни, пропонується викладачем і входить до

програми курсу. У деяких випадках студент може самостійно запропонувати тему, обґрунтувавши її актуальність і доцільність.

Другий етап – аналітико-пошуковий. Він передбачає проведення інформаційного пошуку, під час якого вивчається реальний стан досліджуваної проблеми. Це включає аналіз рекомендованої літератури та самостійний пошук матеріалів. Якість зібраного матеріалу безпосередньо впливає на рівень есе.

Третій етап – дослідний. На цьому етапі автор формулює і обґрунтовує власну концепцію. Основу тексту складають тези, аргументи та ілюстрації проблеми, підкріплені фактами, досвідом та доказами.

Четвертий етап – завершувально-узагальнюючий. На цьому етапі здійснюється аналіз, систематизація, інтерпретація матеріалу, а також написання і оформлення тексту есе. Готове есе подається на перевірку. У разі негативної оцінки робота повертається для доопрацювання.

Процес створення есе охоплює основні стадії:

- обмірковування;
- планування (визначення мети, основних ідей, джерел інформації, термінів написання);
- написання;
- перевірка;
- виправлення (при потребі);
- захист.

Автор есе має продумати структуру тексту так, щоб читач зрозумів ідеї. Есе повинно бути логічно послідовним, чітко структурованим, аргументованим і стислим. Композиція есе є відносно вільною, але обов'язковими є такі елементи:

1. Титульний аркуш.
2. Вступ. У ньому визначається суть проблеми, її аналіз із використанням аналітичного інструментарію, першоджерел. Формулюється головна теза, яка узагальнюється і має відображення у висновках. У вступі вказуються причини вибору теми, ставляться питання, на які планується знайти відповіді.
3. Основна частина. Включає теоретичні основи обраної проблеми, аналіз статистичних даних (за наявності) і прикладів. Аргументація базується на фактах, судженнях та наукових даних. Головна теза розбивається на кілька підпунктів із 2-3 аргументами до кожного. У разі потреби використовуються графіки, діаграми, таблиці.
4. Висновки. Містять вирішення проблеми, узагальнення, рекомендації.
5. Список використаних джерел та літератури.

Текст есе має бути внутрішньо структурованим, а також відповідати логічним категоріям, таким як «причина – наслідок», «загальне – особливе», «форма – зміст». Кожен абзац повинен містити одне твердження з відповідним доказом, підкріпленим фактами або візуалізацією (графік, ілюстрація).

Структура доказу:

1. Теза – судження, яке потрібно довести.
2. Аргументи – факти, дані науки або суспільної практики, які обґрунтовують тезу.

3. Висновок – узагальнення, засноване на аналізі фактів.

Доказ має бути логічним і базуватися на наукових даних, переконуючи читача в істинності викладеного. Упродовж написання есе важливо підкреслювати зв'язок фактів із тезою. Основна частина есе має бути спрямована на переконання читача й донесення позиції автора. Для цього слід використовувати переконливі аргументи, які підкріплюють висловлені ідеї прикладами. Есе повинно мати завершену кінцівку, хоча висновок не обов'язково має бути остаточним. Він може містити узагальнення, запитання або роздуми, що залишають відкритий простір для подальших міркувань. Важливо також дотримуватися вимог щодо використання державної мови, якщо інше не передбачено програмою курсу. Грамотність залишається основною вимогою до письмового викладу наукових результатів.

Вимоги до технічного оформлення тексту:

- Формат аркуша: А4 (210x297 мм), текст друкується чорним кольором на одній стороні аркуша.
- Абзацний відступ: 1,5 см.
- Відступи від країв аркуша: лівий – 3 см, правий – 1,5 см, верхній і нижній – по 2 см.
- Шрифт: Times New Roman, розмір 14, інтервал – 1,5.
- Нумерація сторінок: зверху зліва арабськими цифрами, відступ до нижнього колонтитула – 1 см.
- Титульний аркуш включається в загальну нумерацію, але номер на ньому не зазначається.

Ознаки якісного есе:

1. Композиційна структура: усі елементи есе – вступ, основна частина, висновки – утворюють єдиний цілісний текст.
2. Рубрикація: текст есе поділений на відповідні розділи зі зрозумілою структурою.
3. Логічність: виклад думок відповідає нормам логічного мислення, тези й аргументи взаємопов'язані.
4. Мовностилістичність: Дотримано вимог наукового стилю, текст написаний грамотно, із використанням високоякісної мови.
5. Графічна якість: У разі потреби текст доповнюється таблицями чи ілюстраціями, які оформлено якісно й чітко.

Есе є науковим твором, який вимагає дотримання високих методологічних стандартів, що стосуються як змісту, так і технічного оформлення. Стиль есе вирізняється образністю. Образ у цьому контексті розглядається в кількох аспектах:

- У філософії: це результат ідеального віддзеркалення об'єкта у свідомості людини, що формується в умовах суспільно-історичної практики й виражається через знакові системи.
- У психології: це суб'єктивна картина світу, яка охоплює самого суб'єкта, інших людей, просторове середовище і часову послідовність подій.

- У мистецтві: художній образ є засобом і формою осягнення життя через мистецтво, способом буття художнього твору.

Іншою особливістю стилю есе є афористичність і навіть парадоксальність. Непередбачувані думки та несподівані повороти роблять есе цікавим. Жанр допускає використання художніх засобів: символів, метафор, порівнянь, алегорій, що сприяють залученню читача. Для створення глибокого контексту автору рекомендується використовувати асоціації, проводити паралелі, шукати аналогії.

Мовна структура есе базується на динамічному чергуванні питань, полемічних висловлювань, проблем, розмовної інтонації й лексики. Якщо реферат адресують широкій аудиторії, то есе орієнтоване на підготовленого читача, який розуміє основи теми. Завдяки такій «адресності» автор зосереджується на розкритті нового змісту, уникаючи надмірних деталей.

Виклики жанру есе:

1. Вільна композиція може спонукати автора до відходу від теми, порушуючи зв'язок між початком і завершенням.
2. Саморозкриття іноді перетворює есе на розповідь про автора, а не на розгляд теми.
3. Емоційне забарвлення має підтримуватися аргументацією. Брак доказів часто приховується за підвищеною емоційністю.
4. Індивідуальність образів: метафори й асоціації автора можуть виявитися малопереконливими для читачів.

Хронологія подій повинна бути стислою, інформативною, але водночас не перевантажувати текст зайвими деталями.

Основні особливості жанру есе:

- Конкретність теми.
- Особистий підхід до її розкриття, суб'єктивність і парадоксальність думок.
- Вільна композиція, що спирається на асоціації, враження, спогади.
- Мовна свобода: поєднання високого стилю та розмовної лексики.
- Довіра до читача, розмовна інтонація, неформальна подача.

Есе дозволяє автору творчо і суб'єктивно підходити до викладу матеріалу, але вимагає збереження логіки, чіткої структури й гармонійного балансу між емоційністю та аргументованістю.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТУ

Науково-дослідна робота є важливою складовою освітнього процесу здобувачів. Вона може виконуватися у різних формах. Однією з найпоширеніших форм є **реферат**. Слово «реферат» походить від латинського «доповідати», «повідомляти». Його визначають як письмове повідомлення, що об'єднує основні думки за визначеною темою, а також їх систематизацію, узагальнення й оцінку. Це означає, що реферат не є простим переписуванням текстів з книг чи статей. На відміну від конспекту, він базується на систематизації матеріалів із кількох джерел, а не одного, щоб не перетворюватися на доповідь. Водночас реферат відрізняється від рецензії тим, що він не аналізує окремі книги, а узагальнює інформацію.

Найзручнішим способом пошуку літератури є використання Інтернету, зокрема визнаних пошукових систем, таких як, наприклад, Google. Важливо шукати не лише загальну інформацію, але й електронні версії підручників і наукових статей для отримання достовірних даних. Усі знайдені джерела слід зберігати в одній папці з чіткими назвами для зручності подальшого використання. Бібліотеки залишаються важливим джерелом основного матеріалу, тоді як інформація з Інтернету може бути додатковою. Окрім книг, варто звертати увагу на періодичні видання, обираючи актуальні джерела. У процесі вивчення теми поступово формується умовний план реферату. Зібравши весь необхідний матеріал, можна переходити до написання. Робота над рефератом сприяє розвитку навичок організованості й цілеспрямованості, що корисно не лише в навчанні.

Мета написання реферату:

1. Поглиблення знань з певної теми через вивчення, аналіз та систематизацію інформації з різних джерел.
2. Розвиток аналітичного мислення шляхом узагальнення відомостей та формування власної думки щодо предмета дослідження.
3. Вироблення навичок організованості та цілеспрямованості в процесі самостійної наукової роботи.
4. Удосконалення вміння логічно, послідовно й стисло викладати матеріал у письмовій формі.
5. Демонстрація самостійності мислення, вміння знаходити і синтезувати інформацію, оцінювати її актуальність і достовірність.

Реферат також є інструментом підготовки студента до більш складних наукових досліджень, таких як написання дипломних чи курсових робіт.

Вимоги до реферату:

- **Самостійність:** реферат має бути завершеною роботою, що демонструє авторське вміння логічно та послідовно викладати матеріал.
- **Цілісність:** усі частини реферату повинні утворювати єдиний, цілісний текст.

- **Завершеність:** реферат має чітко висвітлювати проблему, не залишаючи враження незавершеності.

Реферат не лише поглиблює знання з теми, але й допомагає студенту формувати навички, необхідні для подальшої навчальної й наукової діяльності.

Структура реферату:

Як будь-яка наукова робота, реферат передбачає наявність певних структурних елементів, а саме:

- титульної сторінки
- вступу;
- кількох розділів;
- висновку;
- списку літератури;
- додатків.

Структура реферату може дещо змінюватись. Наприклад, у роботі можуть бути підрозділи, різна кількість додатків, або ж їх може не бути взагалі. Впродовж усього викладу матеріалу важливо дотримуватись наукового стилю, уникати граматичних та пунктуаційних помилок.

Правила оформлення титульного листа реферату:

Титульний лист реферату включає в себе інформацію про ЗВО, факультет, кафедру, спеціальність, тему реферату та дисципліну. Ось як оформити титульний лист:

1. **Назва ЗВО:** Впишіть повну назву вашого вищого навчального закладу, як вона фігурує в офіційних документах. Якщо це передбачено, також вказується Міністерство освіти і науки України.
2. **Назва факультету та кафедри:** Пишіть назву кафедри, на якій ви вивчаєте дану дисципліну чи виконуєте реферат.
3. **Спеціальність:** Вкажіть код та назву спеціальності, на якій навчаєтеся.
4. **Тема реферату та дисципліна:** Передайте точну тему вашого реферату та назву дисципліни, для якої ви його підготовляєте.
5. **Виконав(ла):** Зазначте ваше ім'я і прізвище, позначте ваш статус як студента і вказівку про групу, в якій навчаєтеся.
6. **Науковий керівник:** Вкажіть прізвище та ім'я вашого наукового керівника, а також його вчений ступінь та звання, посаду.
7. **Місто – рік:** Укажіть місто, де знаходиться ваш ЗВО та поточний рік написання реферату.

План (зміст) реферату

План (або зміст) подається наступним аркушем після титульного. У ньому має бути вказано:

- слово «ЗМІСТ» або «ПЛАН» великими літерами зверху аркуша;
- елементи роботи;
- сторінки, на яких розміщено кожний структурний елемент реферату.

Вступ. У вступній частині обґрунтовується важливість обраної теми, наводяться дані про попередні дослідження, вказується, хто займався її аналізом (огляд останніх публікацій і наукових робіт), визначаються мета та завдання дослідження, а також методи, які будуть застосовані.

Розділи та підрозділи. Основною частиною роботи є розділи, де детально розкривається тема, висвітлюються питання та проводиться аналіз матеріалу. Кожен новий розділ (як і в курсових роботах) починається з нового аркуша. Назви розділів слід писати великими літерами, без лапок, розташовувати по центру сторінки, крапки в заголовках не ставляться. Підрозділи вказуються з відступом у один абзац, без лапок та крапок, з великої літери. Крапка ставиться лише в разі, коли заголовок складається з кількох речень. Слова в заголовках не бажано переносити. Важливо, щоб назва чітко відображала зміст розділу. Зазвичай реферат складається з двох розділів. Перший розділ присвячений теоретичним відомостям: опису основних наукових підходів до проблеми, визначенню загальних факторів, що впливають на досліджуваний об'єкт або процес, а також виділенню аспектів, що ще залишаються невивченими. Другий розділ містить глибокий аналіз теми з акцентом на одному або кількох аспектах. Тут доречно висловити власну думку, запропонувати оригінальний підхід до розгляду проблеми. Але можуть бути й інші варіанти. Кожен розділ містить декілька підрозділів.

ОБОВ'ЯЗКОВО!!! У тексті обов'язково мають бути посилання на використану літературу, наприклад: [1, с.15], де 1 — номер джерела в списку літератури, с.15 — сторінка, на яку посилаються.

Висновки. У висновках узагальнюється тема, подаються основні аналітичні результати та авторські міркування. Важливо, щоб висновок не дублював вступ чи не повторював частини основних розділів. У цьому розділі має бути чітко виражена авторська позиція, підкреслено особистий внесок у розробку теми, а також окреслено перспективи подальших досліджень та практичне значення роботи.

Список літератури. Оформлення списку літератури потребує особливої уваги, оскільки правила щодо запису джерел постійно змінюються. Для реферату потрібно використати 10-20 джерел, бажано актуальних, надрукованих протягом останніх 5-10 років. Джерела вказуються за алфавітом: спочатку україномовні, потім іноземні. Посилання на джерела потрібно вказувати в тексті роботи у квадратних дужках. Оформлювати список літератури слід згідно з ДСТУ 2015 року (приклади оформлення доступні за посиланням: <https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/02/pryklady-oformlennja-bibliografichnoho-opysu-zhidno-dstu-8302.pdf>). Список літератури є важливою частиною роботи, оскільки він підтверджує наукову обґрунтованість викладених думок.

Додатки (за необхідності). Як додатки можуть бути використані: глосарії, таблиці, схеми, ілюстрації, розрахунки, опитувальники тощо. Кожен додаток починається з нового аркуша. Нумерація сторінок у додатках не ставиться, використовуються лише літерні позначення.

Вимоги до оформлення реферату:

- Для друку необхідно використовувати білий офісний папір формату А4.
- Текст має бути надрукований шрифтом Times New Roman, 14 кеглем.
- Вирівнювання — за шириною, заголовки та підзаголовки — по центру, додатки — зліва.
- Інтервал між рядками — 1,5.
- Поля: зверху — 15 мм, знизу — 30 мм, справа — 15 мм, зліва — 25 мм.
- Абзацний відступ — 1,25 см (5 знаків).
- Орієнтація документа — книжкова.
- Номери сторінок вказуються справа або зверху, або знизу, починається нумерація з третьої сторінки; титульний аркуш, зміст, додатки — без номерів.
- Допускаються скорочення слів, але вони повинні бути загальноприйнятими та зрозумілими. Якщо використовуються спеціальні скорочення, їх варто вказати на початку роботи.

При написанні реферату важливо пам'ятати, що це компактний формат дослідження, тому матеріал має бути викладений чітко і лаконічно. Стиль написання повинен бути науковим, із використанням термінів, аббревіатур і скорочень, без складних мовних конструкцій і надмірно «художніх» зворотів.

Приблизний обсяг реферату складає 10-12 сторінок тексту, але це може варіюватися залежно від специфіки теми, змісту, кількості використаних джерел і практичного значення дослідження.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ

Наукова стаття — це письмова робота, яка відображає результати наукових досліджень автора, містить аналіз, обґрунтування та висновки. Вона є одним із основних засобів обміну знаннями в науковій спільноті.

Написання наукових статей є важливим для:

- Розвитку критичного мислення та навичок дослідження;
- Внеску у наукову дискусію та обмін ідеями;
- Професійного зростання, підготовки до участі у конференціях, конкурсах та наукових програмах;
- Формування навичок академічного письма;
- Популяризації наукових знань.

Починати роботу слід з вибору теми та підготовки матеріалів. Проведіть огляд літератури, визначте існуючі підходи до вирішення проблеми; оберіть методологію дослідження; зберіть, обробіть та проаналізуйте дані. Зручно починати з основної частини, аналізуйте результати, напишіть вступ, де окреслите проблему та її значення; завершіть висновками, узагальнюючи отримані результати. Перевірте логіку викладу думок; відредагуйте текст на наявність граматичних, стилістичних і термінологічних помилок; оформіть список літератури відповідно до вимог.

Чим наукова стаття відрізняється від реферату та наукового есе?

Критерій	Наукова стаття	Реферат	Наукове есе
Мета	представлення нових досліджень, аналіз результатів	узагальнення знань, систематизація інформації	вираження авторської позиції, роздуми
Структура	чітка, науковий стиль	узагальнююча, компілятивна	вільніша, допускає особистий погляд
Новизна	має нові наукові результати	аналізує вже відомі дані	відображає особисте ставлення до проблеми
Використання джерел	власні дослідження, наукові праці	літературні джерела	поєднання теоретичних знань з особистими міркуваннями

Написання наукової статті — це важливий крок у становленні молодого науковця. Дотримання чіткої структури, наукової етики та академічної доброчесності допоможе створити якісну роботу, яка буде корисною для наукової спільноти.

Технічні вимоги до оформлення статті:

Формат А 4; поля – 2 см (нижнє) x 2 см (верхнє), 3 см (ліве) x 1,5 см (праве); абзац – 1,25 см; міжрядковий інтервал – 1,5 см; шрифт – Times New Roman; кегль – 14.

Обсяг статті – від 12 до 15 сторінок (без урахування списків літератури та резюме).

Структура статті:

1. Ліворуч вказується УДК та тематичний розділ.
2. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) та наукового керівника (ORCID ID, науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) або навчаються автор(и)) мовою статті.
3. Назва статті. Має містити не більше 10 слів, розкривати сутність проблеми та бути цікавою широкому загалу науковців.
4. Анотація (від 250 до 300 слів) та ключові слова українською мовою (5-10 слів). Резюме (анотація) має містити такі обов'язкові елементи: актуальність проблеми, мета, методи та результати дослідження.

5. Наукова стаття обов'язково має містити такі структурні елементи:

Вступ.

Мета та завдання.

Методи дослідження.

Результати дослідження.

Висновки. Висновки не повинні містити дані, яких немає в основному тексті статті.

Література завершує статтю і публікується під заголовком «Список використаних джерел». Бібліографічний опис списку оформлюється у порядку згадування з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». У статті мають бути посилання на іншомовні джерела.

References. Оформлюється відповідно до стандарту APA (APA Style Reference Citations). Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад англійською мовою), назва джерела (трансліт), вихідні дані (місто з позначенням англійською мовою), видавництво (трансліт).

Наприклад:

1. Bilodid, I.K. (Ed.). (1970). Slovnyk ukrainскоi movy: v 11 t. [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

6. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) та наукового керівника (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) англійською мовою.

7. Назва статті англійською мовою.

8. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова англійською мовою (5-10 слів).

Транслітерація імен та прізвищ здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55. Забороняється цитування в тексті та внесення до бібліографічних списків тих джерел, які опубліковані російською мовою в будь-якій країні, а також джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані на території росії та білорусі.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Інформацію взято з джерела: Основні вимоги до змісту та оформлення презентації. URL: <http://ccts.ho.ua/prepod/prezent.pdf>

Комп'ютерні презентації досить часто застосовуються при проведенні семінарів, практичних занять в ході освітнього процесу. За допомогою програм для створення презентацій користувачі, які не є фахівцями у галузі інформаційних технологій, мають можливість створити змістовну яскраву електронну презентацію.

Презентація (від англ. presentation – представлення, показ) – це набір картинок-слайдів на певну тему, який зберігається у файлі спеціального формату. Кожен слайд може містити довільну текстову, графічну та відеоінформацію, анімацію, звук, діаграми і графіки, табличні й інші матеріали. Презентації створюються для наочної підтримки захисту дослідницьких робіт, доповідей, рефератів, підготовки навчальних занять. Основною відмінністю презентацій від решти способів представлення інформації є їх особлива насиченість змістом та інтерактивність, тобто здатність певним чином змінюватися й реагувати на дії користувача.

Переваги мультимедійної презентації:

- унаочнює матеріали, що презентуються;
- підвищує оперативність і об'єктивність оцінювання результатів наукового дослідження;
- гарантує безперервний зв'язок викладач-студент;
- сприяє розвитку продуктивних, творчих функцій мислення студентів, формуванню операційного стилю мислення.

Презентація допомагає зробити матеріал наочніше, доступніше, допомагає полегшити розуміння і запам'ятовування матеріалу.

Формат слайдів: параметри сторінки: розмір слайдів має відповідати розміру екрана; орієнтація слайда – альбомна; ширина слайда – 24 см; висота слайда – 18 см; нумерувати слайди слід арабськими цифрами без знаків номера, рисочок тощо; формат показу слайдів – «Демонстрація». Графічний і текстовий матеріали розміщуються на слайдах так, щоб ліворуч і праворуч від краю слайда залишалось чисте поле шириною не менше 0,5 см. Основа будь-якої правильно спланованої презентації – це логічний аналіз послідовності відображення матеріалу, передбачення можливих питань і добір реплік для коментарів до презентації. Успішність презентації залежить від того, наскільки ретельно перед її створенням було продумано та враховано такі фактори:

- організація презентації (визначення суті того, про що необхідно розповісти);
- урахування особливостей слухацької аудиторії;
- визначення структури (схеми, сценарію) презентації: послідовність викладення матеріалу, добір різноманітних зображень, анімаційних ефектів та інших елементів, що супроводжують виклад.

При створенні презентацій однією з найпоширеніших помилок є бажання помістити в презентацію велику кількість відомостей, графічних зображень та анімаційних ефектів, які лише відвертають увагу слухачів від змісту. Перед створенням презентації необхідно:

- визначити тему та призначення презентації, спосіб демонстрації;
- розробити сценарій презентації;
- продумати зміст усіх слайдів, їх стиль та оформлення.

За структурою презентації поділяються на лінійні та розгалужені. Презентації лінійної структури створюються для послідовного викладання матеріалу з використанням мультимедійних засобів. Вони містять лише тези повідомлення, які допомагають усвідомити його зміст, та ілюстрації. Презентації, які використовуються для узагальнення і систематизації знань та у визначенні рівнів навчальних досягнень, завдяки гіпертекстовим посиланням мають *розгалужену структуру*. Працюючи з ними за своїм робочим місцем, користувач має змогу опрацювати запропонований матеріал з урахуванням індивідуальних здібностей.

Основні слайди презентації повинні мати:

- титульний аркуш;
- основні пункти презентації;
- список джерел (до 5 основних);
- завершальний слайд.

Список джерел повинен бути з докладним зазначенням вихідних матеріалів (звідки взяли ілюстрації, звуки, тексти, посилання). Крім електронних адрес потрібно вказувати і друковані видання.

Вимоги щодо структури та змісту матеріалу презентації: викладайте матеріал стисло, з максимальною інформативністю тексту; слідкуйте за відсутністю нагромадження, чітким порядком у всьому; ретельно структуруйте інформацію; використовуйте короткі та змістовні заголовки, маркіровані та нумеровані списки; важливі відомості (наприклад, висновки, визначення, правила тощо) подавайте крупним та виділеним шрифтом і розташовуйте у лівому верхньому куті екрана; другорядні відомості бажано розміщувати внизу сторінки; кожній ідеї треба відвести окремий абзац; головну ідею абзацу викладайте в першому рядку; використовуйте табличні форми запису даних (діаграми, схеми) для ілюстрації важливих фактів, щоб подати матеріал компактно і наочно; графіка має органічно доповнювати текст; пояснення треба розташовувати якнайближче до ілюстрацій, з якими вони мають одночасно з'являтися на екрані; необхідно ретельно продумати інструкції до виконання завдань: їх чіткість, лаконічність, однозначність; усі текстові дані потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних і стилістичних помилок, дотримуйтеся прийнятих правил скорочень; форма представлення інформації повинна відповідати рівню знань слухачів.

Додаткові вимоги до змісту презентації (за Д. Льюїсом):

- кожен слайд має відображати одну думку;

- текст має складатися з коротких слів та простих речень;
- рядок має містити 6 – 8 слів;
- всього на слайді має бути 6 – 8 рядків;
- загальна кількість слів не повинна перевищувати 50;
- дієслова мають бути в одній часовій формі;
- заголовки мають привертати увагу аудиторії та узагальнювати основні ідеї слайда;
- у заголовках мають бути і великі, і малі літери (а не тільки великі);
- слайди мають бути не надто яскравими – зайві прикраси лише створюють бар'єр на шляху ефективної передачі даних;
- кількість блоків статистичних даних на одному слайді має бути не більше чотирьох;
- підпис до ілюстрації розміщується під нею, а не над нею;
- усі слайди презентації мають бути витримані в одному стилі.

Вимоги щодо врахування фізіологічних особливостей людини у сприйнятті кольорів і форм: стимулюючі (теплі) кольори сприяють збудженню й діють як подразники (у порядку спадання інтенсивності впливу: червоний, оранжевий, жовтий); дезінтегруючі (холодні) кольори заспокоюють, викликають сонливий стан (у тому самому порядку: фіолетовий, синій, блакитний, синьо-зелений, зелений); нейтральні кольори: світло-рожевий, жовто-зелений, коричневий; поєднання двох кольорів – кольору знака і кольору фону – суттєво впливає на зоровий комфорт, причому деякі пари кольорів не тільки стомлюють зір, а й можуть спричинити стрес (наприклад: зелені символи на червоному фоні); найкраще поєднання кольорів шрифту і фону: білий на темно-синьому, чорний на білому, жовтий на синьому; кольорова схема має бути єдиною для всіх слайдів; будь-який фоновий малюнок втомлює очі та знижує ефективність сприйняття даних; підсвідомість легко вловлює чіткі, яскраві малюнки, що швидко змінюються, вони краще запам'ятовуються; будь-який другорядний об'єкт, що рухається (анімаційний), знижує якість сприйняття матеріалу, відволікає, порушує динаміку уваги; підключення у вигляді фонового супроводу нерелевантних звуків (пісень, мелодій) швидко втомлює, знижує продуктивність сприймання. Людина може одночасно запам'ятовувати не більше трьох фактів, висновків, визначень. Фон є елементом заднього (другого) плану. Він має виділяти, підкреслювати інформацію слайда, але не затуляти її. Використання різних фонів на слайдах в рамках однієї презентації не створює відчуття єдності, зв'язності, стильності інформації. Щоб уникнути цієї помилки, складання кольорової схеми презентації має починатися з вибору двох головних функціональних кольорів, які використовуються для фону та звичайного тексту. Поєднання двох кольорів – кольору тексту та кольору фону – істотно впливає на глядача: деякі пари кольорів не тільки стомлюють зір, але й можуть призвести до стресу. Традиція нашого сприйняття пов'язана з тим, що фон має бути світлим, а текст – темним. Цей контрастний образ прийшов від «книжкового» тексту.

Будь-який фоновий малюнок підвищує стомлюваність очей і знижує ефективність засвоєння презентованого матеріалу. Використання фотографій як фону є не завжди вдалою ідеєю через труднощі з підбором шрифту. В цьому випадку треба або використовувати більш-менш однотонні, іноді ледь розмиті фотографії, або розташовувати текст не на самій фотографії, а на кольоровій підкладці. Але такий варіант оформлення фону має бути виправданим метою презентації. Заважає сприйняттю текстової інформації й використаний у презентації фон у вигляді анімованого об'єкта. Не слід використовувати виділення підкресленням, тому що в сприйнятті активних користувачів Інтернет у підкреслення пов'язане з гіперпосиланням.

Вибір шрифтів. Вибраний шрифт визначає вплив повідомлення на слухачів. Для консервативної аудиторії та серйозних повідомлень обирайте класичний шрифт (наприклад, Times New Roman); для радісних повідомлень – «веселий» шрифт (наприклад, Comic Sans MS). Шрифти з зарубками (Times New Roman і Bookman) легко читаються, тому їх використовують для друку великих обсягів тексту. Шрифти без зарубок (Arial і Verdana) простіші, тому вони краще виглядають у заголовках та колонтитулах. При створенні презентації для перегляду в електронному вигляді або показу слайдів, використовуються шрифти, які гарно виглядають на екрані. Шрифти Verdana, Tahoma та Bookman розроблені спеціально для використання на вебсторінках. Також можна використовувати для цього шрифти Arial і Times New Roman. Щоб забезпечити легкість читання, колір тексту потрібно зробити контрастним відносно кольору фону. Напівжирний шрифт і курсив використовуються лише для виділення – часте використання послаблює їх ефективність. Кожний шрифт несе в собі певну індивідуальність, тому дуже важливо дотримуватися узгодженості. Якщо часто змінювати шрифт, повідомлення може виявитися неузгодженим. У презентації рекомендується використовувати не більше 3-4 різних шрифтів. Згідно з висновком учених з лабораторії ергономіки зору (США), кращим шрифтом для читання тексту з екрану визнаний шрифт Verdana. Дослідники прийшли до висновку, що вибір правильного шрифту сприяє збереженню гостроти зору. Крім того, правильно вибраний шрифт захистить від синдрому комп'ютерного зору. Розмір шрифту не повинен бути дрібним. Краще правило використання курсиву – уникати його взагалі, оскільки він, як правило, лише ускладнює читання, уповільнює швидкість сприйняття. Міжрядковий інтервал – полуторний. Текстова перевантаженість Не варто заповнювати один слайд занадто великим обсягом інформації: слухачі можуть одноразово запам'ятати не більше трьох фактів, висновків, визначень.

Найбільша ефективність досягається тоді, коли ключові пункти відображаються по одному на кожному окремому слайді. Розміщувати багато дрібного тексту на слайді неприпустимо. Не розміщуйте на слайді дослівно все, що ви маєте намір сказати словами. Великий текст дуже важко читати та майже неможливо запам'ятати. Прагніть максимально скоротити довжину речень, відмовитися від ввідних конструкцій і інших граматичних «надмірностей». Текст у презентації має бути простим, лаконічним, таким, що нагадує тези (якщо,

звичайно, ви не використовуєте цитати). Оптимізуючи текст, подумки видаляйте по черзі кожне слово з речення і дивіться, чи зміниться його зміст. Якщо ні – безжально позбавляйтеся від цього слова. Не пишіть весь текст прописними літерами. Слово, написане лише прописними літерами, втрачає індивідуальність і зливається з іншими.

Розташування інформації на сторінці. Простіше зчитувати інформацію розташовану горизонтально, а не вертикально. Найбільш важлива інформація повинна розташовуватися в центрі екрана. Форматувати текст необхідно за шириною. Не допускати «рваних» країв тексту. Рівень запам'ятовування інформації залежить від її розташування на екрані. У лівому верхньому кутку слайда розташовується найважливіша інформація. Списки використовуйте тільки там, де вони потрібні. Списки з великою кількістю пунктів не треба використовувати. Можливо, використовувати 3 – 7 пунктів. Великі списки і таблиці слід розбивати на 2 слайда. Чим простіше, тим краще. Не слід розбивати таблицю та розміщувати її окремі частини на різних слайдах, якщо при цьому ви забули на одному із слайдів відзначити функціональні й змістовні поля таблиці. Таблична інформація вставляється в матеріали як таблиця текстового процесора MS Word або табличного процесора MS Excel. Під час розміщення таблиці як об'єкта та пропорційній зміні її розміру реальний розмір шрифту, що відображається, повинен бути не менше 18 пт. Таблиці і діаграми розміщуються на світлому або білому фоні. Не варто вставляти в презентації великі таблиці: вони складні для сприйняття: краще замінювати їх графіками, побудованими на основі цих таблиць. Якщо все ж таблицю показати необхідно, то краще залишити якомога менше рядків і стовпців, привести лише найнеобхідніші дані. Це також дозволить зберегти необхідний розмір шрифту, щоб таблиця не перетворилася на медичну таблицю для перевірки зору. Діаграми створюються з використанням майстра діаграм табличного процесора MS Excel. Дані й підписи не повинні накладатися та зливатися з графічними елементами діаграми. Необхідно виділяти найбільш важливі частини діаграми, графіка. Якщо під час форматування слайда є необхідність пропорційно зменшити розмір діаграми, то розмір шрифтів реквізитів повинен бути збільшений з таким розрахунком, щоб реальне відображення об'єктів діаграми відповідало значенням, вказаним у таблиці.

Під час вибору типу діаграми необхідно визначити тип порівняння даних: покомпонентне, позиційне, часове, по частковому чи кореляційне. Кожному з цих типів порівняння відповідає один з п'яти основних типів діаграм: круг, лінійчатая, крапкова діаграма, гістограма або графік. Під час покомпонентного порівняння, передусім, показується розмір кожного компонента у відсотках від якогось цілого. При позиційному порівнянні ми виявляємо, як об'єкти співвідносяться один з одним – чи однакові вони, більші або менші за інших. Часове порівняння показує, як змінюються дані в часі – що відбувається з тими чи іншими показниками впродовж певних проміжків часу. Почасткове порівняння допомагає визначити, скільки об'єктів потрапляє в певні послідовні області числових значень. Кореляційне порівняння показує наявність (або відсутність)

залежності між двома змінними. Для побудови більшості кругових діаграм краще використовувати не більше шести компонентів. Якщо вам потрібно відобразити більше число компонентів, виберіть із них п'ять найбільш важливих, а останні згрупуйте в категорію «інші».

Під час складання лінійчатих діаграм необхідно переконатися, що проміжок, що розділяє лінійки, менший, ніж ширина самих лінійок. Використовуйте найконтрастніший колір або штрихування для того, щоб виділити найважливіший елемент, підкреслюючи тим самим основну ідею, виражену в заголовку. Під час складання графіка пам'ятайте, що лінія має бути жирніша, ніж вісь абсцис чи ординат, яка, в свою чергу, має бути жирнішою за горизонтальні та вертикальні лінії, що створюють координатну сітку. Вертикальні лінії координатної сітки можна використовувати для того, щоб розділити значення параметра за попередні періоди і дані прогнозу або розбити тимчасову вісь. Горизонтальні лінії допомагають точніше порівнювати відносні величини. Тому в кожному окремому випадку треба вирішити, яку саме кількість вертикальних і горизонтальних ліній слід задавати.

Музика повинна бути ненав'язлива. Її вибір повинен бути виправданий. В одній папці повинні бути всі матеріали (відео, музика, посилання, текстові документи тощо) і файли для показу презентації. Цей спосіб збереження настійно рекомендується у випадку, якщо у презентації є хоча б один аудіо або відеофайл. Основна роль анімації в презентаціях – це вирішення питання дозування інформації. Анімуючи об'єкт у презентації, варто пам'ятати, що будь-який рухомий об'єкт знижує сприйняття, відволікає, порушує динаміку уваги. У титульному слайді використання анімації об'єктів не допускається. В інформаційних слайдах допускається використання анімації об'єктів тільки у випадку, якщо це необхідно для відображення змін, що відбуваються в часовому інтервалі, і якщо черговість появи анімованих об'єктів відповідає структурі заняття (доповіді), але анімація не повинна бути нав'язливою. У решті випадків використання анімації є недоцільним. Не рекомендується обирати ефекти анімації до заголовків, особливо такі, як «Обертання», «Спіраль», тощо. Анімація об'єктів повинна відбуватися автоматично після закінчення необхідного часу.

Звуковий супровід анімації об'єктів і переходу слайдів використовується за виключної необхідності. Включення макросів у матеріали не допускається.

Ефективне представлення презентації досягається за рахунок виконання чотирьох загальноприйнятих етапів – чотирьох «П»: планування, підготовки, практики та презентації:

Планування. Визначте основні моменти заняття чи доповіді на основі аналізу специфіки аудиторії. Опишіть відношення вашої аудиторії до даної теми – її знання та досвідченість, потреби, бажання і цілі. Запитайте себе: «Наскільки аудиторія готова до сприйняття цієї теми?» Визначте мету презентації, продумайте, як вона співвідноситься з очікуваними результатами. Ви прагнете щось донести до аудиторії, переконати її, навчити, мотивувати свою думку? Коли мета точно сформульована, її легко досягти. Зміст презентації повинен

залежати від цілей доповідача, інтересу та рівня знань аудиторії. Використовуйте загальні й зрозумілі слова і фрази, фокусуючи увагу на меті заняття (доповіді).

Підготовка. Підготуйте текст супроводжуючої доповіді відповідно до визначеної структури та часу, відведеного на показ презентації. Визначте важливість вашого повідомлення. Запитайте себе: «Чому це повідомлення так важливе для мене?». Сформууйте структуру презентації, виділіть ключові моменти. Підготуйте цікавий початок презентації. Задайтеся яким-небудь питанням, здивуйте аудиторію або приведіть в приклад який-небудь випадок, здатний зацікавити аудиторію. Відкриття повинне займати від 5% до 10% презентації. Визначте головні ідеї заняття (доповіді) та обґрунтуйте їх статистикою, документами, аналогіями або наочними прикладами. Майте на увазі, що всі основні ідеї повинні бути пов'язані з темою заняття (доповіді). Враховуючи, що слухачі пам'ятають від 4 до 6 різних позицій, ретельно відбирайте головні ідеї. Вони повинні скласти від 80% до 85% презентації. Підготуйте хороше завершення презентації, що відповідає меті заняття (доповіді) та запам'ятовується. Це може бути оригінальне (але не надто) підведення підсумків, інше формулювання теми або внесення сумнівів у ряди слухачів. Також може бути ефективним повернення до початку заняття (доповіді). Під час вибору способу завершення слід визначити, яку реакцію ви чекаєте від слухачів. Завершення повинне займати від 5% до 10% презентації.

Практика. Підготуйте презентацію, яка має супроводжувати вашу доповідь. Повправляйтеся з доповіддю перед невеликою аудиторією або друзями та дізнайтеся їх думку про зміст і стиль презентації. Нижче перераховані питання, яким слід приділити особливу увагу: Чи добре сприймається інформація? Чи спираються основні моменти заняття (доповіді) на факти? Чи зрозумілі малюнки та ілюстрації, чи достатньо ілюструють вони дану тему? Чи не використовуєте ви терміни та вирази, незрозумілі аудиторії? Чи є завершення презентації таким, що запам'ятовується? Чи задоволені Ви самі своєю доповіддю? Запишіть репетицію свого виступу на відео та уважно перегляньте її, відзначаючи всі відхилення від теми й інші негативні моменти. Пам'ятайте, що кращий спосіб боротьби з нервозністю – це упевненість в собі, що зростає з кожним новим виступом. Якщо це можливо, проведіть декілька репетицій, використовуючи нові ідеї та способи подання матеріалу. Зупиніться на тому способі, який вам найбільше подобається. Налаштуйтеся на той час, який вам відведено для презентації.

Презентація. Абсолютне володіння даною темою, максимальне залучення уваги аудиторії та донесення до неї важливості вашого повідомлення – запорука успіху. Створіть сприятливу для заняття (доповіді) атмосферу. Говоріть стверджувальним підвищеним тоном. Сповільнюйте мову, щоб виділити основні моменти, витримуйте паузу, щоб відділити їх один від одного. Відповідаючи на запитання, акцентуйте увагу на основні моменти теми, не відхиляйтеся від неї.

ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТОМ УСНОЇ АНАЛІТИЧНОЇ ДОПОВІДІ НА ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ

Аналітична доповідь повинна розкривати суть досліджуваної теми, демонструвати розуміння ключових концепцій, логічний аналіз проблеми та пропонувати можливі рішення або висновки.

Обрання теми: тема повинна відповідати загальній тематиці заняття та бути узгодженою з викладачем; уникати поверхових тем; бажано обрати вузьку проблему, яка потребує аналітичного підходу.

Вивчення джерел: використовувати наукові статті, підручники, монографії, статистичні дані та аналітичні звіти; забезпечити посилання на джерела відповідно до академічних стандартів.

Аналіз інформації: виявити основні тенденції, проблеми та суперечності у вибраній тематиці, зробити висновки на основі зібраних даних. За необхідності підготувати графічний або візуальний супровід (схеми, графіки, таблиці).

Підготовка структури доповіді:

- Вступ (актуальність, мета, завдання).
- Основна частина (аналіз проблеми, аргументація, приклади, результати досліджень).
- Висновки (підсумок, рекомендації, перспектива подальших досліджень).

Вимоги до презентації аналітичної доповіді:

Мова і стиль: використовувати науковий стиль мовлення; уникати сленгу та зайвих емоційних виразів.

Зоровий контакт: орієнтуватися на аудиторію, не читати текст дослівно.

Ілюстрації: можна доповідь супроводжувати презентацією, використовувати слайди, схеми, таблиці (за можливості). Кількість слайдів – не більше 5–7.

Часовий ліміт: дотримуватися встановленого регламенту (5–7 хвилин).

При оцінюванні враховується *зміст доповіді:* глибина аналізу, актуальність і логічність викладеного матеріалу, використання наукових джерел; за наявності презентації її *оформлення:* відповідність вимогам, візуальна якість слайдів; *виступ:* вміння чітко і структуровано подати матеріал; здатність зацікавити аудиторію; адекватність відповідей на питання.

ТЕМАТИКА ІНДЗ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Тематика*** (за вибором здобувача)

Класичні теми

1. Піфагорійська модель світу.
2. Космологічна суперечка Геракліта і Зенона про (не)змінність буття.
3. Етична філософія Сократа (на прикладі «Апології Сократа»).
4. Світогляд стоїка (на прикладі «Листів до Луцілія» Сенеки).
5. Місце та призначення філософа (на основі «Держави» Платона).
6. Концепція платонівського кохання (на основі «Бенкету» Платона).
7. Співвідношення душі і тіла у Платона (на основі «Федона»).
8. Пізнання як пригадування (на основі «Менона» Платона).
9. Суть і значення принципу «золотої середини» (на прикладі «Нікомахової етики» Арістотеля).
10. Цноти у розумінні Арістотеля (на основі уривків з «Нікомахової етики»).
11. Філософські ідеали Цицерона (на основі його трактатів).
12. Зло як брак добра (на прикладі фрагментів з твору «Сповідь» Аврелія Августина).
13. Людина як єдність душі і тіла (на основі фрагментів з «Суми теології» Томи Аквінського).
14. Мудрість та її «вороги» (на прикладі фрагментів з «Похвали Глупості» Е. Роттердамського).
15. Роздуми Р. Декарта про специфіку пізнання (на прикладі фрагментів з «Роздуми про метод»).
16. Про велич і жалюгідне становище людини (на прикладі вибраних статей з «Думок про людину» Б. Паскаля).
17. Афоризми К. Гельвеція як філософські істини: аналіз та інтерпретація.
18. Про доказовість, сумніви та істину (на прикладі трактату Д. Г'юма).
19. Нігілізм у європейському світогляді: причини та суть (на прикладі концепції Ф. Ніцше).
20. Вільна людина у розумінні Г. Сковороди.
21. Про свободу і приреченість у розумінні Ж.-П. Сартра (на прикладі одного з трактатів, нпр. «Нудоти»).
22. Суть та значення абсурду (на прикладі одного з творів А. Камю: «Чума», «Міф про Сізіфа»).
23. Психологія як науковий підхід: за і проти (на прикладі «Вступу до психоаналізу» З. Фрейда).
24. Потенціали та обмеження людської пам'яті (на прикладі «Тлумачення снобачень» К.-Г. Юнга).
25. Архетипи колективного несвідомого К.-Г. Юнга (аналіз вибраного уривку).

26. Що таке поступ? Соціально-філософська тематика в Івана Франка (на прикладі вибраних творів).
27. Чи можлива абсолютна істина? (на прикладі вибраних уривків з «Tractatus Logicus-Philosophicus» Л. фон Вітгенштайна та «Структури наукових революцій» Т. Куна).
28. Чи повинне наукове відкриття бути моральним? (на прикладі вибраної літератури з історії науки ХХ ст.).
29. Сила і свавілля масової свідомості (на прикладі есе Ортеги-і-Гасета «Бунт мас»).
30. Філософія і національність (на прикладі фрагментів праць М. Максимовича, В. Липинського, М. Хвильового, Д. Чижевського, М. Шлемкевича).

Для спеціальності 181 «Харчові технології»

1. Людина – культура – їжа – комунікація. Соціальні ознаки комунікації.
2. Антропологічні і соціокультурні передумови виникнення і розвитку комунікації через їжу.
3. Генеза та основні етапи розвитку комунікації. Спілкування і комунікація у розвитку цивілізації.
4. Їжа та культура її споживання .
5. Їстівне мистецтво й естетика.
6. Харчування й етика та мистецтво куховара.
7. Гастрономічний дискурс роману С. Андрухович «Фелікс Австрія».
8. Мотиви їжі та голоду в оповіданні Ю. Яновського «Лені»: нарративний аспект.
9. Страви як засіб увиразнення психоемоційних станів героїв у романі Гаськи Шиян «За спиною»: філософський дискурс.
10. Соціальна символіка їжі.
11. Дискурс їжі у культурі та суспільстві.
12. Філософія смаку: сенсорне сприйняття їжі як естетичний досвід.
13. Їжа як чинник формування національної ідентичності: філософсько-культурний аспект.
14. Етика харчування: моральні аспекти вегетаріанства та веганства.
15. Філософія гастрономічного туризму: як їжа стає частиною культури подорожей.
16. Футурологія харчування: можливі сценарії розвитку харчових технологій.
17. Символіка та ритуали харчування в різних культурах і релігіях.
18. Антиутопія та їжа: образи харчування у літературі та кінематографії.
19. Біоетичні проблеми ГМО-продуктів та штучної їжі.
20. Їжа та влада: філософія розподілу ресурсів у глобальному світі.

Для спеціальності 073 «Менеджмент»

1. Філософія лідерства: етичні та управлінські аспекти.

2. Принципи соціальної відповідальності бізнесу в контексті філософії моралі.
3. Філософія підприємництва: від ідеї до реалізації.
4. Конфлікти в менеджменті: діалектика суперечностей та шляхи їх подолання.
5. Стоїцизм як філософська основа ефективного управління.
6. Ідея справедливості у бізнесі: сучасні філософські концепції.
7. Філософія ризику та невизначеності в управлінських рішеннях.
8. Інновації та креативність в управлінні: філософські аспекти.
9. Системне мислення в менеджменті: синергетичний підхід.
10. Глобалізація та її вплив на філософію корпоративного управління.
11. Людський капітал як основний ресурс бізнесу: антропологічний вимір.
12. Прагматизм в управлінні: філософський аналіз ефективності прийняття рішень.
13. Екзистенціальний вибір керівника: відповідальність та свобода.
14. Етика ділового спілкування: філософські засади комунікації в бізнесі.
15. Феномен влади в менеджменті: класичні та сучасні концепції.
16. Інформаційне суспільство і менеджмент знань: філософія інформаційних технологій.
17. Концепція сталого розвитку в управлінській діяльності.
18. Філософія командної роботи та принципи колективного управління.
19. Ідеї класичної філософії та їх вплив на сучасний менеджмент.
20. Етичні дилеми у сфері корпоративного управління.

Для спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа»

1. Гостинність як філософська категорія: історичний та культурний контекст.
2. Філософія сервісу: категорії етики у сфері гостинності.
3. Конфуціанська концепція гармонії та її застосування в управлінні готельно-ресторанним бізнесом.
4. Феномен гостинності в античній філософії та його сучасна інтерпретація.
5. Етика споживання: відповідальне споживання в ресторанному бізнесі.
6. Глобалізація та мультикультуралізм у сфері гостинності.
7. Сакральні основи кулінарії: філософія їжі в різних культурах.
8. Поняття краси в ресторанному бізнесі: естетика подачі страв.
9. Гедонізм як концепція задоволення у сфері готельно-ресторанного бізнесу.
10. Соціальна відповідальність готельно-ресторанного бізнесу: філософські підходи.
11. Вплив цифровізації на філософію гостинності.
12. Філософія сталого розвитку у сфері готельно-ресторанної справи.
13. Гостинність у світових релігійних традиціях: етичні аспекти.
14. Гастрономічна дипломатія: їжа як засіб міжкультурної комунікації.
15. Психологія гостя: феномен гостинності та персоналізованого сервісу.
16. Мотивація та щастя у сфері гостинності: філософські засади.
17. Ресторан як простір комунікації: феноменологічний підхід.
18. Етичні виклики в індустрії гостинності: проблеми чесності та якості послуг.

19. Вплив епікурейської філософії на культуру споживання їжі та напоїв.
20. Філософія готелю: простір комфорту чи ілюзія дому?

Для спеціальності 242 «Туризм»

1. Філософія туризму як науковий напрям.
2. Туризм як соціокультурне явище. Зв'язок філософії туризму з іншими дисциплінами: культурологією, соціологією, антропологією.
3. Туризм у філософських концепціях.
4. Гедонізм і прагнення до задоволення в туризмі.
5. Екзистенціалізм і пошук сенсу через подорожі.
6. Феноменологія туризму: переживання нового досвіду.
7. Постмодерністські підходи до туризму.
8. Етика туризму. Етичні принципи та норми у сфері туризму.
9. Відповідальний туризм: екологічний, культурний, соціальний аспекти.
10. Проблеми експлуатації природних і культурних ресурсів.
11. Туризм як форма міжкультурної комунікації та поваги до різноманіття.
12. Естетика туризму. Туризм як засіб сприйняття краси світу.
13. Естетичне пізнання через подорожі.
14. Культурний туризм як взаємодія з мистецтвом.
15. Осмислення феномена туризму в європейській історико-філософській традиції.
16. Соціально-комунікативні функції туризму.
17. Праксеологія туризму.
18. Туризм - можливості соціологічного інтерпретування (Ю. Л. Яковенко, І. В. Коваленко).
19. Туристичний бізнес - етичний критерій (Г. Л. Сапожник).
20. Соціокультурні комунікації в туризмі (С.Ф. Соляник).
21. Туристична активність як форма реалізації людиною свого потенціалу.
22. Осмислення подорожі та мандрівки в античній традиції.
23. Соціоінтегративна сутність туризму (соціально-філософський та праксеологічний аспекти).
24. Міжнародний туризм як чинник міжцивілізаційної взаємодії і взаємозбагачення культур.
25. Туризм у контексті міжетнічних та кроскультурних відносин.
26. Туристична діяльність як чинник глобальної синергії культур.
27. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні.
28. Філософські аспекти проблеми безпеки і правового захисту особистості в туризмі.
29. Філософія туризмології (І. А. Зязюн).

*** Можна запропонувати та обрати іншу тему відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії здобувача

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ РОЗРОБКИ КОМАНДНОГО ПРОЄКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 242 «ТУРИЗМ» «ЕКСКУРСІЯ ФІЛОСОФСЬКИМИ МІСЦЯМИ УКРАЇНИ»

За бажанням здобувачів освіти спеціальності 242 «Туризм» ІНДЗ можна замінити розробкою командної роботи у вигляді проєкту на тему «Експедиція філософськими місцями України». Філософські місця України – це простори, що пов'язані з життям та творчістю видатних мислителів, а також місця, які мають особливе культурно-історичне значення для розвитку філософської думки. Проєкт спрямований на формування у студентів спеціальності 242 «Туризм» практичних навичок у сфері експериментальної діяльності, зокрема планування, організації та проведення тематичних експериментів.

Мета проєкту:

- Дослідити та популяризувати філософські місця України.
- Розвинути у студентів навички командної роботи, пошуку, аналізу та представлення інформації.
- Вдосконалити вміння розробки експериментального маршруту та презентації туристичного продукту.
- Формувати критичне мислення та зацікавленість у філософській спадщині України.

Основні етапи виконання проєкту:

Етап 1. Формування команди та розподіл обов'язків

- Визначення команди (3-5 осіб).
- Розподіл ролей: дослідник, маршрутолог, екскурсовод, дизайнер матеріалів, менеджер проєкту.
- Вибір теми експерименту (наприклад, «Філософія Києво-Могилянської академії», «Шляхами Григорія Сковороди» тощо).

Етап 2. Дослідження та аналіз інформації

- Пошук та аналіз літератури, архівних матеріалів, статей про обрані місця.
- Інтерв'ю з фахівцями (історики, філософи, краєзнавці, музейні працівники).
- Аналіз туристичної привабливості місць.

Етап 3. Розробка експериментального маршруту

- Вибір географічних точок маршруту.
- Оцінка логістики (доступність транспорту, місця для зупинок, інфраструктура).
- Розробка таймінгу маршруту.

Етап 4. Створення експериментального контенту

- Написання сценарію експерименту (текст екскурсовода, питання для інтерактивних елементів, описи локацій).
- Розробка презентаційних матеріалів (буклети, карти, слайди).
- Підготовка мультимедійних матеріалів (відео, аудіогіди, інтерактивні картки).

Етап 5. Презентація та апробація проєкту

- Проведення пробної екскурсії в групі.
- Аналіз відгуків і внесення коректив.
- Підготовка до фінальної презентації перед викладачами та колегами.

Очікувані результати:

- Готовий туристичний маршрут філософськими місцями України.
- Навички професійного проведення екскурсії.
- Навички командної роботи та проєктного менеджменту.
- Розвиток презентаційних та комунікаційних навичок.

Критерії оцінювання:

Наукова обґрунтованість та глибина дослідження

Логістична продуманість маршруту

Якість сценарію та мультимедійних матеріалів

Презентація проєкту (чіткість, логіка, креативність)

Командна робота та активність учасників

Розробка та реалізація екскурсії філософськими місцями України дозволяє студентам не лише поглибити свої знання у сфері філософії та туризму, а й отримати практичні навички організації екскурсійної діяльності. Виконання проєкту сприяє формуванню фахових компетентностей майбутніх фахівців туристичної сфери, розвитку креативності та комунікаційних навичок.

Орієнтовні теми командних проєктів:

- Київ як центр філософської думки.
- Харків – осередок філософської освіти.
- Філософський спадок Григорія Сковороди.
- Львів – перехрестя філософських ідей.
- Одеса як філософський порт.
- Філософія у Карпатах: гармонія людини і природи.
- Козацька філософія як явище української культури.
- Духовна філософія Поділля.
- Дніпро як центр філософського просвітництва.
- Чернігів як осередок філософсько-релігійної думки.
- Філософія українського села: традиції і духовність.
- Символіка українських філософських місць.
- Сучасні філософські простори в Україні.
- Жінки-філософи в історії України: місця пам'яті.

(Теми можна адаптувати залежно від інтересів команди й особливостей регіону)

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Айтов, С. Ш. Сучасна філософія історії: історично-антропологічний горизонт. Дніпро : Ліра, 2018. 364 с.
2. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
3. Головашенко І. О. Філософія : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2016. 200 с.
4. Гончаренко М. С. Синергетичний світогляд сучасного етапу розвитку світу і людини: монографія. Харків : Панов А. М., 2017. 103 с.
5. Данильян О. Г. Філософія : підручник. Харків : Право, 2020. 432 с.
6. Дахній, А. Й. Мартін Гайдеггер та екзистенційна філософія: монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 248 с.
7. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
8. Запорожченко О.В. Навчальний посібник з філософії з завданнями та тестами. Ізмаїл: РВ ІДГУ, 2019. 256 с.
9. Іванова К. Філософія : кредитно-модульний курс: підручн. для студентів вищих навч. закладів. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2014. 472 с.
10. Їжа в культурному просторі: збірник матеріалів / за ред. О. О. Юрчук, Г. І. Гримашевич, О. В. Чаплінської. Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2020. 72 с.
11. Кириченко, В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 244 с.
12. Кремень, В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Акад. пед. наук України. К. : Знання, 2018. 523 с.
13. Медвідь І. М. Філософія їжі: сучасні погляди на мистецтво харчування. *Дні науки філософського факультету*: матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, 25-26 квітня, 2017. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2017. Ч. 1. С. 131-133.
14. Ніколенко В. В. Соціальна символіка їжі суспільства старого ладу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 2013, № 1045. С. 48 – 53.
15. Ніколенко К. В., Булатова Т. С., Нога В. І. Філософія туризму в системі філософського знання. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/nikolenko.htm
16. Основні вимоги до змісту та оформлення презентації. URL: <http://ccts.ho.ua/prepod/prezent.pdf>
17. Оформлення списку літератури згідно з ДСТУ 2015 року. URL: <https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/02/prykklady-oformlennja-bibliografichnoho-opysu-zhidno-dstu-8302.pdf>.
18. Петінова О. Б. Філософія: навчальний посібник. Одеса, 2019. 304 с.
19. Поліщук Н. Філософія прагматизму. К.: Українська Центр духовної культури, 2012. 400 с.

20. Попович М. Бути людиною. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. 223 с.
21. Попович Я. М. Синтез філософії та медицини: виникнення біоетичних проблем у медицині, аналіз філософії та медицини на основі їх співпраці і взаємозбагачення. *Медсестринство*. 2018. № 2. С. 15-18.
22. Роль філософської думки у становленні медицини. URL: <https://repository.pdmu.edu.ua/bitstreams/686afd79-a697-46f8-a94f-feff0ddf7574/download>
23. Рубський, В. М. Світогляд як модель реальності: функціонально-субститутивний підхід : монографія. Одеса : Купрієнко СВ, 2019. 427 с.
24. Синиця, А. С. Сучасна аналітична філософія: від прагматики мови до концептуалізації свідомості : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 445 с.
25. Скринник М., Фльорко Л., Фльорко М. Філософія: навчальний посібник. Львів : Ліга-Прес, 2015. 477 с.
26. Тімченко О. Філософія : навчальний посібник для студентів усіх напрямів підготовки. Львів: Растр-7, 2015. 359 с.
27. Устінов О. В. Філософія медицини XXI сторіччя: українські реалії. *Український медичний часопис*. URL: www.umj.com.ua/uk/publikatsia-49841-filosofiya-medicini-xxi-storichcha-ukrainski-realii
28. Філософія туризму: підручник. К.: Кондор. 268 с. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=385915>
29. Філософія: навч. посіб. / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин-Мрачковська, О. Б. Гаєвська. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с. URL: https://kneu.edu.ua/get_file.pdf
30. Філософія: підручник / Є. Р. Борінштейн та ін. Одеса: Університет Ушинського, 2021. 502 с.
31. Фріц Олгоф, Дейв Монро. Їжа і філософія: їжте, пийте і будьте щасливі. К.: Темпора, 2011. 346 с.
32. Шепетяк Олег, Шепетяк Оксана. Філософія: Підручник. Львів : Місіонер, 2020. 784 с.
33. Шостак І.В. Методичні рекомендації до написання наукового есе здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійного програми «Початкова освіта з поглибленим вивченням англійської мови». Острог, 2021. 32 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL : <http://www.mon.gov.ua>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://odnb.odessa.ua/>.

Додаток 1.

*Приклад оформлення титульної сторінки реферату***Міністерство освіти і науки України****МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ****Факультет мистецтва та дизайну***кафедра мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін***РЕФЕРАТ**

з навчальної дисципліни «Філософія»

Тема: _____

*Виконав (ла):*здобувач(ка) першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності

181 «Харчові технології»

242 «Туризм»

241 «Готельно-ресторанна справа»

073 «Менеджмент»

(Ім'я та прізвище)*Науковий керівник:* д.філос.н., професор
кафедри мистецтвознавства та
загальногуманітарних дисциплін

_____ Оксана ПЕТІНОВА

Одеса, 2025 р.

Додаток 2.

*Приклад оформлення титульної сторінки наукового есе***Міністерство освіти і науки України****МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ****Факультет мистецтва та дизайну***кафедра мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін***ЕСЕ**

з навчальної дисципліни «Філософія»

Тема: _____

*Виконав (ла):*здобувач(ка) першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти спеціальності

181 «Харчові технології»

242 «Туризм»

241 «Готельно-ресторанна справа»

073 «Менеджмент»

(Ім'я та прізвище)*Науковий керівник:* д.філос.н., професор
кафедри мистецтвознавства та
загальногуманітарних дисциплін_____
Оксана ПЕТІНОВА

Одеса, 2025 р.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015
«Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дичківська О. О. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Київ : ДІА, 2018. 82 с. 2. Бондаренко В. Г. Історія України. Львів, 2017. 153 с. 3. Лазор О. Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2003. 542 с. 4. Ваш О. М. Етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с. 5. Гурманова Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : ЦУЛ, 2017. 193 с.
Два автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мартиненко З. Е., Макар І. В. Управління підприємством: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2017. 296 с. 2. Палеха В. І., Карпова П. В. Менеджмент організацій : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 120 с. 3. Білоус С. І., Корнійчук В. П. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2016. 176 с. 4. Мороз І. С., Василенко Н. Ю. Маркетинг : конспект лекцій. Київ : Молодь, 2016. 102 с. 5. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с. 6. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Вид. 3-тє., переробл. та допов. Херсон, 2017. 212 с.
Три автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тарнавська Г. Я., Марценюк Н. С., Герасимова Т. М. Фінанси : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2017. 412 с. 2. Пустовенко В. В., Максименко І. Л., Яким А. С. Безпека життєдіяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2017. 348 с.
Чотири автори	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інновації : навч. посіб. / Гуревич Д. Т., Чекан О. С., Грибан О. М., Макарова В. В. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с. 2. Вища математика : конспект лекцій / Ткачук Т. С. та ін. Київ, 2015. 82 с.
П'ять і більше авторів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операційний менеджмент : підручник / С. М. Поплавська та ін. Київ : ЦУЛ, 2011. 267 с. 2. Охорона праці : навч. посіб. / О. І. Подольська та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2017. 264 с. 3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : станом на 10 жовт. 2017 р. / К. І. Мягченко та ін. ; за заг. ред. І. М. Ливанова. Київ : ЦУЛ, 2017. 428 с.

Автор(и) та редактор(и)/упорядники	<ol style="list-style-type: none"> 1. Веретенко В. В. Міжнародний маркетинг : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Марценюка. Київ, 2015. 374 с. 2. Бутенко М. П., Качур В. П., Петренко С. В. Психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Дутко. Київ : ЦУЛ, 2017. 332 с.
Без автора	<ol style="list-style-type: none"> 1. 30 років історичному факультету: історія та сьогодення (1986-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. В. В. Черепані. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 340 с. 2. Етнографія : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Гарапка; уклад. А. І. Гарапка. Київ : ЦУЛ, 2018. 320 с. 3. Міжнародні відносини : монографія / за ред. М. А. Березовського. Київ : ЦУЛ, 2016. 162 с. 4. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: П. О. Бедрія, О. О. Петренка. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Тарнавського. Київ : ЦУЛ, 2016. 186 с. 6. Підготовка фахівців у ВНЗ в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Мукачєво, 4-5 жовт. 2018 р. Мукачєво : МДУ, 2018. 226 с. 7. Освіта в Україні: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Марценюк (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2017. 319 с. 8. Товарознавство / упоряд. В. Олексик. Київ, 2014. 804 с.
Багатотомні видання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Енциклопедія рослин / редкол.: І. М. Деркач та ін. Київ : ЦУЛ, 2016. Т. 8. 812 с. 2. Безруков В. Д. Поэзия : в 2 т. / ред. изд.: Л. Г. Мороз, А. Г. Мягченко; авт. вступ. ст. А. В. Сипина. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2016. Т. 2. 206 с. 3. Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с. 4. Бюджетна система України: історія, стан та перспективи : у 3 т. / Акад. прав. наук України. Львів : Право, 2012. Т. 2 : Бюджетний менеджмент / заг. ред. Ю. П. Бубряка. 476 с. 5. Кучеренко Н. П. Казначейська справа : в 6 т. Київ : Право, 2016. Т. 3 : Контроль у системі Державного казначейства. 432 с. 6. Дендрофлора України. В 12 т. Т. 2. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Вип. 1. Покритонасінні / Л.І. Перхоменко. Київ : Наукова думка, 2012. 200 с.
Автореферати дисертацій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петров О. Г. Музикотерапія : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 12.00.06. Київ, 2009. 40 с.
Дисертації	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петрук Л. А. Дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Львів, 2004. 140 с. 2. Винниченко О. М. Контроль соціально-економічного розвитку промислових підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2018. 344 с.

<p>Законодавчі та нормативні документи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с. 2. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с. 3. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 4. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. 5. Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2018). 6. Питання соціального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2017 р. № 1060. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 5. С. 430–443. 7. Про інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2019-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2018 р. № 43/2018. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2018. 23 лют. (№ 35). С. 10. 8. Про затвердження Вимог до оформлення кандидатської дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2018 р. № 50. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 25. С. 139–141. 9. Інструкція щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги : затв. наказом М-ва. праці та соц. політики від 19.09.2006 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2006. 19 верес. (№ 18). С. 15–16.
<p>Архівні документи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лист Голови Співки «Первоцвіт» Г. Ф. Петренка на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Поповича щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71.
<p>Патенти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. зернозбиральний комбайн: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. 2. Спосіб лікування гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.
<p>Препринти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Марченко М. І., Кополович А. Д., Яким Б. М. Про точність визначення радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). 2. Федорченко Б. А., Смотрич В. Н. Радиационное повреждение материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).
<p>Стандарти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. 3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ;

	ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Каталоги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Прокопенко І. П. Каталог рослин для работ по екодизайну / Донець ботан. сад НАН України. Донецьк : Лебедь, 2005. 228 с. 2. Історична спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Петров, О. В. Олійник. Харків, 2000. 64 с. 3. Пам'ятки історії та мистецтва Закарпатської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Петрик та ін.; Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. іст. музей. Ужгород, 2003. 160 с.
Бібліографічні покажчики	<ol style="list-style-type: none"> 1. Боротьба з злочинністю: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 3 / уклад.: О. В. Куріпта, відп. за вип. Н. М. Щур; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 60 с. 2. Іван Марченко : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Петрик. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 9).
<p>Аналітичний бібліографічний запис Складова частина видання (глави, розділу, статті)</p> <p>розділовий знак «дві навскісні риски» («//») можна замінювати крапкою, а відомості про документ (його назву), виділяти шрифтом (наприклад, <i>курсивом</i>).</p>	
Частина видання: книги	<ol style="list-style-type: none"> 1. Петренко М. А. Международное право и роль Конституционного Суда Украины // Максим Петренко: право як буття вченого : зб. наук. пр. до 60-річчя проф. М. А. Петренко / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. К., 2009. С. 477–493. 2. Якса А. П. Економічна політика держави. <i>Двадцять п'ять років з економічним правом</i> : вибрані праці. Харків, 2017. С. 205–212. 3. Корнійчук Т. О. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності. <i>Педагогіка</i> : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Корнійчука. Київ, 2017. С. 195–197.
Частина видання матеріалів конференцій (тези доповіді)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Лалак Н. В. Шляхи підвищення мотивації молодших школярів до навчання // Анотовані результати науково-дослідної роботи інституту педагогіки за 2011 рік : збірник тез повідомлень. Київ, 2012. С.202–203. 2. Максименко Д. В. Методи оперативної діагностики виробничої діяльності підприємства // Зростання ролі бухгалтерського обліку в сучасній економіці : збірник тез та доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 лютого 2013 р.) / відпов. за випуск Мельничук Б.В. Київ, 2013. С.331–335. 3. Цехмістров І. І., Перець І.П. Про бюджет. <i>Дослідження проблем в Україні очима молодих вчених</i> : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.
Частина довідкового видання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Павлик І. М. Право інтелектуальної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 683. 2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. <i>Основи педагогіки освіти</i> : словник термінів / за ред.: Т. О. Дмитрука, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.

	<p>3. Попович Н.І. Початкова освіта // Педагогічна енциклопедія. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</p>
<p>Частина видання: продовжуваного видання</p>	<p>1. Куцінко Т. О. Адміністративне законодавство України: реалії та перспективи формування // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</p> <p>2. Безруков С. А., Хмельов А. А. Дослідження циліндричних оболонки. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159.</p> <p>3. Хорошилова С. А., Малафіїк Л. О., Хмельов А. А. Моделювання складеної конструкції за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.</p>
<p>Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)</p>	<p>1. Кучеренко О. О. Конституційні права людини і громадянина // Часопис Київського університету права. 2007. № 4. С. 88–92.</p> <p>2. Коваль Л., Коваль П. Переваги дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>3. Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2017. Vol. 18, No 2. P. 109–118.</p>
<p>Електронні ресурси</p>	<p>1. Україна очима дітей : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>2. Хміль А. А. Функції державної служби за законодавством України // Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsei.org.ua/5_2017/32.pdf.</p> <p>3. Хміль І. О. Шляхи подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2016. № 3. – С. 20–27. – URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>4. Куцкір Я. С., Махно Б. А., Борислав С. Г. Трансформація науково-педагогічної системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.</p>